

Lagrådsremiss

Flytt av försäkringssparande

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 23 februari 2006

Sven-Erik Österberg

Tord Gransbo
(Finansdepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen behandlas frågor som har samband med möjligheterna att återköpa och flytta livförsäkringar.

Frågan om en lagstadgad flytträtt för livförsäkringar har behandlats i flera sammanhang. I samband med 1999 års försäkringsrörelsereform ändrades skattereglerna så att en frivillig flytträtt utan skattekonsekvenser möjliggjordes avseende pensionsförsäkringar.

Nu, ett antal år efter reformen, kan det konstateras att vissa bolag hittills har avstått från att erbjuda pensionsförsäkringar med flytträtt. I de fall flytträtt medges varierar villkoren stort mellan bolagen. Att utvärdera olika erbjudanden har visat sig vara komplicerat, eftersom konsekvenserna i form av verkliga kostnader för flytt är svåra att överblicka. Det kan emellertid konstateras att erbjuden flytträtt i vissa fall är oskäligt kostsam för försäkringstagarna. Det finns således fortfarande hinder för rörligheten på försäkringsmarknaden.

Den civilrättsliga regleringen av möjligheten att återköpa och därigenom kunna flytta en försäkrings värde till ett annat bolag finns i den nya försäkringsavtalslagen (FAL), som trädde i kraft den 1 januari 2006. Den nya regleringen säkerställer en ovillkorlig rätt till återköp, oavsett vad som framgår av försäkringsavtalet, om inte annat följer av försäkringens art eller av skattelagstiftningen. Bestämmelserna reglerar förhållandet mellan parterna, dvs. berörda försäkringsbolag och försäkringstagare. I lagrådsremissen föreslås att denna reglering, för att få bättre genomslag, kompletteras med regler av näringsrättslig art.

En sådan kompletterande reglering föreslås för *livförsäkringar med sparmoment* som är av den arten att ett återköp är möjligt enligt de civilrättsliga bestämmelserna. För denna kategori försäkringar skall försäkringsbolaget se till att det alltid framgår av försäkringsavtalet om

försäkringens värde får återköpas och de närmare villkoren för återköpet. Om en försäkringstagare väljer att flytta värdet av försäkringen till ett annat bolag, skall det bolag från vilket försäkringens värde flyttas vara skyldigt att medverka vid genomförandet av flytten.

Vid återköp skall rätten till återbäring bestämmas enligt samma fördelning och principer som skulle ha gällt för försäkringen vid försäkringsfall. En avvikelse från denna huvudprincip kan dock vara försvarlig med hänsyn till det kvarvarande försäkringstagarkollektivets rätt till återbäring eller försäkringsbolagets ekonomiska situation. Avgifter vid återköp skall bestämmas utifrån bolagets kostnader för detta samt med hänsyn tagen till oavskrivna anskaffningskostnader.

Innehållsförteckning

1	Beslut.....	4
2	Lagtext.....	5
2.1	Förslag till lag om ändring i försäkringsrörelselagen (1982:713).....	5
3	Ärendet och dess beredning.....	7
4	Bakgrund	8
4.1	Pensionssparandets uppbyggnad och ändamål	8
4.1.1	Allmänt om pensionssparande	8
4.1.2	Olika pensionssparformer	9
4.1.3	Olika former av livförsäkringar	10
4.2	Tidigare behandling av flytträttsfrågan.....	12
4.3	Möjligheter till återköp och flytt i dag.....	14
4.4	Närmare om återköpsrättens konstruktion i dag	16
4.4.1	Återköpsvärde.....	16
4.4.2	Kostnader	18
4.5	Prissättning av och villkoren i det nya avtalet	21
4.6	Internationella förhållanden	22
4.6.1	Allmänt	22
4.6.2	Norge	22
5	Allmänna utgångspunkter.....	25
5.1	Utvecklingen på försäkringsområdet	25
5.1.1	Särskilt om flytträttsfrågan	26
6	Överväganden och förslag.....	29
6.1	Återköp och flytt av försäkring.....	29
6.2	Information	34
6.3	Reglering av återköpsvärde och flyttavgift.....	38
6.4	Flytträtt mellan individuellt pensionssparande och försäkring	43
6.5	Tillämpningsområde	45
7	Ekonomiska konsekvenser	47
7.1	Berörda myndigheter	47
7.2	Försäkringsföretagen.....	47
8	Författningskommentar	49
8.1	Förslaget till lag om ändring i försäkringsrörelselagen (1982:713).....	49
Bilaga 1	Remissinstanser som yttrat sig över promemorian om flytträtt för försäkringsparande	52
Bilaga 2	Promemorians lagförslag.....	53
Bilaga 3	Promemorians sammanfattning.....	55

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i försäkringsrörelselagen (1982:713).

2 Lagtext

2.1 Förslag till lag om ändring i försäkringsrörelselagen (1982:713)

Härigenom föreskrivs i fråga om försäkringsrörelselagen (1982:713)¹ dels att 12 kap. 6 § skall ha följande lydelse, dels att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 7 kap. 19 a och 19 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap

19 a §

Om försäkringstagaren har rätt till återköp enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104), skall försäkringsbolaget se till att detta och de närmare villkoren för återköpet framgår av försäkringsavtalet.

19 b §

Om en försäkringstagare som har rätt till återköp enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104) vill flytta försäkringens värde till ett annat försäkringsbolag, skall det försäkringsbolag från vilket värdet flyttas så snart som möjligt överföra värdet och de uppgifter som behövs om försäkringen till det andra bolaget.

12 kap.²

6 §

Livförsäkringsbolag skall gottskriva återbäring till försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade med en fördelning som utgår från försäkringens bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestämmelser i försäkringsavtalet eller bolagsordningen.

Vid återköp enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104) skall

1. rätten till återbäring bestämmas enligt samma fördel-

¹ Omtryck 1995:1567.

² Senast lydelse 1999:600.

ning och principer som skulle ha gällt för försäkringen vid försäkringsfall, om inte en avvikelse är försvarlig med hänsyn till

*a) det kvarvarande försäkrings-
tagarkollektivets rätt till åter-
bäring, eller*

*b) försäkringsbolagets ekono-
miska situation, och*

*2. avgifter bestämmas utifrån
bolagets kostnader för återköp
samt med hänsyn tagen till
oavskrivna anskaffningskostnader.*

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007 och tillämpas på försäkringsavtal som har ingåtts eller förnyats efter ikraftträdandet.

2. Bestämmelserna i 7 kap. 19 b § tillämpas även på försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet, om rätt till återköp har avtalats eller finns enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104).

3 Ärendet och dess beredning

Genom den senaste försäkringsrörelseren avskaffades de skattemässiga hindren för en frivillig flytträtt för pensionsförsäkringar. Det har emellertid kunnat konstateras att endast vissa försäkringsbolag är villiga att erbjuda försäkringar med flytträtt, att villkoren för erbjuden flytträtt varierade stort mellan bolagen och att flytträtten i vissa fall är oskäligt kostsam för försäkringstagarna. Mot denna bakgrund upprättades under våren 2004 i Finansdepartementet en promemoria om flytträtt för pensionssparande (diskussionspromemorian) som behandlar – förutom frågor som har samband med möjligheterna att återköpa och flytta livförsäkringar – om det bör öppnas en möjlighet att flytta värdet av vad som skatterättsligt definieras som pensionsförsäkring till individuellt pensionssparande (IPS) och omvänt. Promemorian, som har remissbehandlats, anger endast huvuddragen i en sådan reglering och innehåller således inga uttryckliga lagförslag.

Under hösten 2005 utarbetades inom Finansdepartementet en promemoria om flytträtt för försäkringssparande som har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna samt promemorians lagförslag och sammanfattning finns i *bilaga 1–3*. En remissammanställning finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (Fi 2004/2598).

4 Bakgrund

4.1 Pensionssparandets uppbyggnad och ändamål

4.1.1 Allmänt om pensionssparande

Pensionssparande sker huvudsakligen i syfte att omfördela inkomster över livscykeln och därigenom trygga försörjningen efter pensioneringen. Förutom att uppfylla en del av spararens behov av inkomster efter pensioneringen kan det dock även finnas intresse av att skydda försörjningsbehovet mot osäkra händelser kopplade till spararens dödsfall eller överlevnad. Ett sent dödsfall, dvs. lång livslängd, kan medföra att försörjningen inte blir tillräcklig mot slutet av livet. Detta, liksom att spararen dör tidigt, kan även drabba andra personer som är beroende av spararen för sin försörjning. Mot den bakgrunden har den enskilde spararen givetvis ett intresse av god avkastning på inbetalade medel, men även av att avtal som skall tillgodose skyddet kan erbjudas och fullföljas.

Förutom den allmänna, statliga pensionen kan pensionssparande kopplas till dels en anställning där arbetsgivaren enligt ett avtal med arbetstagararen har utfäst att utge pensionsersättningar (tjänstepension), dels ett sparande på individnivå som en person självmant kan välja att påbörja.

Den helt dominerande formen för tjänstepension är försäkring som meddelas av försäkringsbolag eller understödsförening. En sådan försäkring kan antingen ha formen av traditionell livförsäkring eller fondförsäkring. En traditionell livförsäkring ger vanligtvis försäkrings-tagaren rätt till ett garanterat belopp men även anspråk på ett icke-garanterat tillägg till detta belopp. Om försäkringsrörelsens resultat kontinuerligt överträffar vad som krävs för att klara de garanterade åtagandena kan den icke-garanterade delen komma att utgöra en dominerande del av försäkringens samlade ersättningar.

För en person som bestämt sig för att påbörja ett pensionssparande på individnivå finns det ett flertal olika produkter att välja mellan. Försäkring, som är det vanligaste alternativet, utgörs av traditionell livförsäkring eller fondförsäkring. Individuellt pensionssparande (IPS), som innefattar inlåning eller placering i andelar i värdepappersfonder eller direkt i fondpapper, är ett annat alternativ. Detta sparande sker via institut som har auktoriserats som s.k. pensionssparinstitut enligt lagen (1993:931) om individuellt pensionssparande (IPS-lagen). Endast värdepappersinstitut kan erhålla sådan auktorisation.

Pensionssparandet sker således oftast med hjälp av de finansiella marknaderna där banker, fondbolag och försäkringsbolag agerar som mellanhänder för att kanalisera sparandet. Utmärkande är också att tjänstepensionssparande och pensionssparande på individnivå ofta särbehandlas skattemässigt. Särbehandlingen villkoras då bl.a. av att det inte är möjligt att ta ut sparandet från IPS eller att återköpa försäkringsavtalet från försäkringsgivaren utom i vissa speciella fall.

Försäkringsbolagens och bankernas verksamhet på pensionssparområdet tillgodoser ett betydande samhällsekonomiskt intresse genom att

goda privata pensionskomplement kan erbjudas i form av såväl tjänstepension som individuell pensionsförsäkring och IPS.

4.1.2 Olika pensionssparformer

Enkelt uttryckt kan två huvudformer av pensionssparande urskiljas. Sparandet kan antingen ske genom depositioner eller genom s.k. villkorade avtal.

Pensionssparande genom depositioner

IPS är ett exempel på sparande genom deposition. Depositionen kan utgöras av inlåning, andelar i en fond, innehav av räntepapper eller aktier. Även innehav av exempelvis en fastighet kan ses som en deposition. Tillgångarna har ett vid varje tidpunkt bestämt värde. Ägaren av depositionen kan i allmänhet löpande omsätta, belåna eller på annat sätt förfoga över tillgången, med de eventuella inskränkningar som ges i skattelagstiftningen. Vad gäller IPS framgår sådana begränsningar av inkomstskattelagen (1999:1229 – IL). Det institut som i förekommande fall förvarar tillgången, exempelvis ett IPS-institut, har en administrativ och eventuellt rådgivande funktion men kan inte direkt påverka värdet av depositionen.

Depositioner skyddar inte mot osäkerhetsfaktorer kopplade till spararens inkomstförmåga, eftersom värdet på tillgångarna inte påverkas av om spararen blir sjuk, avlider eller lever länge. Det är således ett ”rent” sparande utan riskdelning mellan olika sparare.

Pensionssparande genom villkorade avtal

Livförsäkring är ett typiskt exempel på sparande genom villkorade avtal. Försäkringsavtalet ger försäkringstagaren vissa fordringsrättigheter gentemot försäkringsgivaren – rättigheter vars storlek varierar beroende på framtida osäkra händelser. En försäkrings värde är således förknippat med osäkerhetsfaktorer kring bl.a. den försäkrades hälsotillstånd och livslängd. Denna s.k. försäkringsrisk är i sin tur kopplad till sannolikheten för att utbetalningar måste göras och under hur lång tid så skall ske. Själva kärnan i försäkringsinstitutet är den ansamling och delning av risker (riskpoolning) som sker i ett kollektiv av försäkringstagare – någonting som särskiljer försäkring från andra sparformer. Försäkringsrisken påverkar försäkringsavtalets reella värde för både försäkringstagaren och försäkringsbolaget under avtalets löptid. Traditionell livförsäkring kan meddelas av vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag, icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag eller av rent ömsesidiga försäkringsbolag. I icke-vinstutdelande bolag blir fördelningen av risk och avkastning en fråga mellan den enskilde försäkringstagaren och det övriga kollektivet av försäkringstagare, representerade av bolaget. I vinstutdelande bolag kan fördelningen, beroende på hur försäkringsavtalen är utformade, också bli en fråga mellan aktieägarna i bolaget och försäkringstagarna.

I den mån fördelningen avgörs inom kollektivet är försäkringsavtalet att betrakta som ett solidaritetskontrakt. Ett antal personer har ömsesidigt lovat att ersätta de inom gruppen som drabbas av en viss framtida händelse av osäker natur. Blir kostnaderna lägre än beräknat tillförs överskottet det övriga kollektivet. Gäller det omvända skjuter det övriga kollektivet till det som fattas. För att riskutjämnningen skall fungera bestäms premierna i förskott med hänsyn till de osäkerhetsfaktorer som anges i försäkringsavtalet. Premiernas storlek kommer att bero på vilka förväntningar som vid avtalstillfället finns kring de angivna osäkerhetsfaktorernas storlek.

För individen kommer osäkerhetsfaktorerna att variera under avtals-tiden – både över tid och i förhållande till vad som vid avtalstillfället förväntades vid varje given tidpunkt. Detta påverkar naturligtvis inte avtalsvillkoren i sig, utan får i stället genomslag på den riskdelning som förväntas inom försäkringstagarkollektivet. Om avtalet däremot avbryts i förtid måste en ny värdering göras utifrån avtalsvillkoren. Uppskattningen av osäkerhetsfaktorernas storlek kommer vid en sådan värdering att variera över avtalets löptid beroende på vad sannolikheten vid värderingstillfället är för att de försäkrade händelserna kommer att inträffa.

En hälsoförsämring uppstår ofta gradvis under en försäkringstagares livstid. För att kunna säkerställa en fungerande riskdelning är därför livförsäkringsavtalen vanligen långa. Vid korta avtalstider skulle en försäkringsgivare kunna ändra sitt urval och då välja bort försäkrade som fått försämrad hälsa. Försäkringstagaren skulle i sådana fall riskera att stå utan försäkringsskydd när det faktiskt behövs, dvs. hamna i s.k. försäkringsnöd. Omvänt gäller att försäkringstagare med bättre hälsa än normalt skulle välja att lämna ett försäkringskollektiv i större utsträckning än sådana med sämre hälsa. Det s.k. moturval som då uppstår får negativa konsekvenser för den kollektiva riskdelningen. Långa avtalstider, där avtalet inte utan kostnader kan brytas, kan därför sägas vara en förutsättning för att försäkringstagarna skall kunna erhålla ett långsiktigt och bärkraftigt skydd. I det fall ett sådant avtal kan brytas av en part måste avgifter säkerställa att kvarvarande försäkringstagare inte hamnar i ett underfinansierat bestånd.

4.1.3 Olika former av livförsäkringar

Livförsäkringar kan delas upp i rena riskförsäkringar och försäkringar med sparmoment, beroende på försäkringsavtalets konstruktion. Vid avtalstidpunkten vilar inte denna klassificering på en bedömning av om utbetalningar från försäkringen faktiskt kommer att ske i framtiden eller för hur lång tid – någonting som inte går att förutsäga med säkerhet förrän i efterhand. Vad som i stället är relevant är vilket *syfte* försäkringen har.

I en försäkring med sparmoment är syftet att premierna som betalas in förr eller senare skall betalas ut, med tillägg för eventuell avkastning. En ren riskförsäkring syftar däremot enbart till att åstadkomma skydd mot risken för att en viss händelse inträffar under avtalstiden.

Som konstaterats är avsikten med pensionssparande att jämna ut konsumtionen över livstiden genom att föra över resurser från yrkesverksamma år till pensionsåren. Det är därför naturligt att pensionssparandet sker i försäkringar med sparmoment.

Sparandet i försäkring kan även knytas till två andra komponenter, dödsfalls- och livsfallsförsäkring, vilka också kan kombineras. I båda fallen kan ett sparmål finnas. Sättet att uppnå målet varierar dock beroende på avtalets konstruktion. För en livsfallsförsäkring syftar sparandet i princip till att utbetalning skall ske till den person som har tecknat försäkringen, medan utbetalning från en dödsfallsförsäkring skall göras till en insatt förmånstagare.

Dödsfallsförsäkring

En dödsfallsförsäkring skyddar mot de ekonomiska konsekvenserna av att den försäkrade dör tidigt. Utbetalningarna sker till en utvald förmånstagarkrets och kan utformas antingen som engångsbelopp eller som periodiska, tidsbegränsade utbetalningar.

Huruvida försäkringen skall ses som en ren riskförsäkring, dvs. som en försäkring helt utan sparmoment, beror på hur den har utformats. För det fall att utbetalning endast skall ske om den försäkrade avlider före en viss ålder är det fråga om en ren riskförsäkring, eftersom avtalet förlorar allt värde om försäkringsfall aldrig inträffar. Är avtalets innehåll däremot sådant att utbetalning skall ske oavsett när dödsfallet inträffar ingår däremot ett sparmoment i försäkringen.

Livsfallsförsäkring

En livsfallsförsäkring skyddar mot de ekonomiska konsekvenserna av ett långt liv. Den bidrar till försörjningen när den försäkrade lever längre än vad som förväntades vid avtalstidpunkten. Syftet med att knyta pensionssparandet till en sådan försäkring är således att få garantier för en rimlig inkomst och konsumtionsnivå även om man uppnår en hög ålder. Ett sparande i försäkring för pensionsändamål har därför ofta ett framträdande livsfallsmoment.

Eftersom utbetalningarna har en beloppsmässig koppling till de premier som betalats in är det fråga om en försäkring med sparmoment. Den försäkrades död kan dock medföra att utbetalningarna aldrig påbörjas eller att de upphör innan tillgodohavandet har förbrukats. Här finns en osäkerhetsfaktor som aldrig i förväg kan anges till en viss storlek.

Enligt försäkringsavtalet skall utbetalningen påbörjas vid en viss ålder, om den försäkrade då lever. Avtalet kan antingen ge rätt till utbetalningar av enstaka karaktär eller till periodiska utbetalningar för en viss tid eller under den återstående livstiden. Om den försäkrade skulle avlida dessförinnan, och inte har förordnat att en förmånstagare skall träda in vid dödsfall, övergår det försäkringsvärde som belöper på den avlidne till övriga försäkringstagare i form av s.k. arvsvinster. Detsamma gäller om den försäkrade avlider under påbörjad utbetalningsperiod.

Systemet med arvsvinster innebär att livsfallsförsäkringen finansieras gemensamt av försäkringstagarna. En uppskattning av deras storlek baseras på bolagets – vid varje tidpunkt – gällande antaganden om dödlighet. En förmögenhetsomfördelning sker således mellan sådana försäkringstagare som avlider tidigare än förväntat och sådana som lever längre än förväntat.

Arvsvinster beaktas redan i premieberäkningen och därefter i beräkningen av försäkringstekniska avsättningar och garanterat värde. Tillägg kan sedan göras under försäkringstiden för ytterligare, erfarenhetsbaserad arvsvinst.

Kombinerade dödsfalls- och livsfallsförsäkringar

I försäkringsavtal kombineras ofta dödsfallrisker och risker för lång levnad. Ett exempel är den s.k. sammansatta kapitalförsäkringen, där försäkringsbeloppet betalas ut när den försäkrade uppnår en viss ålder eller avlider dessförinnan. Exempelvis kan en livsvarig utbetalning till den försäkrade kombineras med en periodisk ersättning till efterlevande make eller barn vid den försäkrades dödsfall före en viss ålder. En sådan försäkring ändrar därmed karaktär från dödsfallsförsäkring till livsfallsförsäkring (livränta) under försäkringstiden. I båda fallen syftar sparandet dock till att utbetalning alltid skall ske, oavsett om mottagaren i slutändan blir den försäkrade och/eller de efterlevande. Försäkringen innehåller således ett sparmoment.

4.2 Tidigare behandling av flytträttsfrågan

Den senaste stora översynen av regelverket för försäkringsverksamhet gjordes i samband med *försäkringsrörelseren* (prop. 1998/99:87). Syftet med reformen var att underlätta produktutveckling och konkurrens samt att ge försäkringstagarna ett ökat skydd genom bl.a. bättre information och en tydligare gränsdragning mellan aktieägarnas och försäkringstagarnas kapital. Förslagen innebar en modernisering av rörelsereglerna och en renodling av tillsynen över svenska försäkringsbolag.

I den utredning som föregick försäkringsrörelseren, *Försäkringsutredningen*, ingick som en del att överväga regler som ger försäkringstagarna rätt att flytta en livförsäkring från ett bolag till ett annat. Det var främst försäkring med ett inbyggt sparmoment som avsågs. I samband med behandlingen skulle de problem som kan uppstå med bl.a. krav på hälsoprövning belysas samt de skattemässiga förutsättningarna och de civilrättsliga aspekterna klarläggas (dir. 1990:56).

I sitt slutbetänkande fann utredningen att en flytträtt visserligen kunde ses som ett medel att förbättra konkurrensen och försäkringstagarnas valfrihet på livförsäkringsområdet. Mot detta ställdes dock en rad andra argument upp. Utredningen pekade bl.a. på svårigheten att fastställa ett rimligt värde på traditionellt livförsäkringssparande, den negativa påverkan på försäkringsbolagens avkastning som kunde bli följden av att premierna måste placeras i mer likvida tillgångar samt det ingrepp i avtalsfriheten som tvingande bestämmelser skulle innebära. Samman-

fattningsvis menade utredningen att en lagfäst rättighet att flytta tillgodohavandet i en livförsäkring till en annan försäkringsgivare kunde medföra sådana komplikationer och så stora extra kostnader, i sista hand för försäkringstagarna, att nackdelarna knappast uppvägdes av de fördelar som reglerna kunde tänkas ha från konkurrenssynpunkt. Slutsatsen blev därför att en sådan lagfäst flytträtt inte borde införas, varken för nya eller äldre avtal.

Utredningen föreslog i stället en ändring i skattelagstiftningens regler rörande återköp. Bestämmelserna föreslogs ändras så att en försäkringstagare som enligt avtalsvillkoren har möjlighet att återköpa sin försäkring skulle kunna byta försäkringsgivare utan att hindras av skattemässiga inskränkningar av återköpsrätten (se SOU 1995:87 s. 201–206). Sådana inskränkningar fanns vid denna tidpunkt avseende livförsäkringar som skattemässigt definieras som pensionsförsäkring, dvs. den typen av livförsäkring som, liksom IPS, uppfyller kriterierna för att avdrag skall medges vid premieinbetalningen, avkastningsskatt tas ut med en lägre procentsats och inkomstbeskattning ske först i samband med utbetalning.

Genom försäkringsrörelsereformen beslutades regler i huvudsak i enlighet med utredningens förslag och på de skäl som utredningen anfört. Från och med den 1 januari 2000 blev det således möjligt att utan skattekonsekvenser flytta värdet av en återköpt pensionsförsäkring till en annan försäkring meddelad av samma eller annan försäkringsgivare, under förutsättning att även den nya försäkringen uppfyller den skatterättsliga definitionen av pensionsförsäkring. Kriterierna härför återfinns numera i 58 kap. 4–16 §§ IL. Möjligheten till en sådan flytträtt, liksom de närmare villkoren för denna rätt, skulle dock även fortsättningsvis enbart regleras i försäkringsavtalet (se prop. 1998/99:87 s. 325–329). För att försäkringstagaren skall kunna utnyttja möjligheten att flytta utan skattekonsekvenser krävs sålunda att parterna har avtalat om detta.

För livförsäkringar som inte faller under skattereglernas definition av pensionsförsäkring – kapitalförsäkringar – innebar den nya regleringen däremot inte någon förändring, eftersom det inte sedan tidigare fanns några skatterättsliga inskränkningar av rätten att återköpa sådan försäkring. Detta innebär att ett återköp av en kapitalförsäkring, till skillnad från en pensionsförsäkring, kan ske utan att detta följs av en flytt av försäkringens värde. För att ett återköp över huvud taget skall medges gäller dock även i dessa fall att parterna har avtalat om detta.

Finansmarknadsutredningen anförde i sitt betänkande Finanssektorns framtid (SOU 2000:11) att försäkringstagarnas begränsade möjligheter att flytta sitt pensionssparande skapar inlåsnings effekter som är skadliga för konkurrensen och på sikt även för försäkringstagarna. Det gäller såväl möjligheterna att flytta pensionssparandet mellan olika försäkringsbolag som möjligheten att flytta mellan olika former av pensionssparande, dvs. traditionella livförsäkringar, fondförsäkringar och IPS. Försäkringstagarna skulle därför tjäna på förbättrade flyttmöjligheter, vilket skulle öka konkurrensen och sannolikt också intresset från utländska bolag att erbjuda dessa tjänster. Utredningen föreslog därför att regeringen borde överväga tvingande regler för att underlätta återköp och flytt av pensionsförsäkringar både mellan bolag och mellan olika former av

långsiktigt sparande; som ett första steg i vart fall för nytecknade försäkringar (se SOU 2000:11 s. 234).

I samband med försäkringsrörelse-reformen anfördes att det fanns skäl att understryka att frågan om en reglering av flytträtt kunde väckas på nytt om oacceptabla hinder för spararnas rörlighet mellan försäkringsgivarna ställs upp (prop. 1998/99:87 s. 327). I regeringens skrivelse Staten och den finansiella sektorn (skr. 2002/03:141 s. 33) sade sig regeringen stå fast vid denna inställning och uttalade att man noga följer utvecklingen på området.

4.3 Möjligheter till återköp och flytt i dag

När det gäller IPS finns enligt IPS-lagen redan i dag en lagfäst möjlighet för spararen att flytta kapitalet till ett annat pensionssparinstitut. Det ges inga särskilda regler beträffande villkoren för flytten, utöver hur avgiften för flytt skall utformas.

Efter ändringen av skattereglerna har ett flertal livförsäkringsbolag börjat erbjuda avtal om pensionsförsäkring med flytträtt. Den flytträtt som förekommer avser en rättighet för försäkringstagare att begära återköp och att utbetalt belopp omedelbart förs till en ny försäkringsgivare enligt de villkor som försäkringstagaren och den mottagande försäkringsgivaren kommer överens om. Av denna konstruktion följer att återköpsbeloppet för flytt måste definieras i försäkringsavtalet. Rätten till återköp är således en förutsättning för den frivilliga flytträtt som finns i dag. För försäkringar som skatterättsligt definieras som kapitalförsäkringar behöver ett återköp visserligen inte åtföljas av en flytt, men om en försäkringstagare vill flytta en sådan försäkring krävs även i dessa fall att flytten föregås av ett återköp. Detta innebär således att möjligheten till återköp även anger ramarna för när en sådan försäkring kan flyttas.

Det fanns tidigare ingen reglering som gav en försäkringstagare en ovillkorlig rätt att återköpa en försäkring. Nu följer emellertid av 11 kap. 5 § i FAL att försäkringstagaren när som helst får säga upp försäkringen och, om inte annat följer av försäkringens art eller skattelagstiftningen, få denna återköpt. Det är här fråga om försäkringar med sparmoment (se avsnitt 4.1.3) som kan åsättas ett positivt tekniskt återköpsvärde och där det är säkert att försäkringsfallet förr eller senare kommer att inträffa. Det typiska fallet är vid sammansatt kapitalförsäkring, där försäkringsbeloppet betalas ut när den försäkrade uppnår en viss ålder eller avlider dessförinnan. Vid livränteförsäkring, där den försäkrades eller den medförsäkrades död kan medföra att utbetalningarna aldrig påbörjas eller att de upphör innan tillgodohavandet har förbrukats, brukar återköp däremot inte medges annat än i undantagsfall. I dessa fall lägger dessutom ofta skattereglerna hinder i vägen, eftersom sådana försäkringar vanligen hänförs till den skattemässiga kategorin pensionsförsäkring och återköp då endast medges om försäkringens värde samtidigt flyttas till annan pensionsförsäkring (se avsnitt 4.2). Ett återköp som endast syftar till en utbetalning är i dessa fall således inte tillåtet. De förutsättningar för återköp av olika typer av försäkringar som

normalt gäller på försäkringsmarknaden i dag kommenteras närmare nedan.

Ansvar för konsumentskyddet beträffande rätten till återköp vilar – på samma sätt som för den finansiella sektorn i övrigt – både på Finansinspektionen och Konsumentverket. Båda myndigheterna har tillsyn över t.ex. avtalsvillkor, marknadsföring och information. För att tydliggöra respektive myndighets roll finns en överenskommelse mellan de båda myndigheterna som närmare avgränsar ansvarsområdena.

Särskilt om återköp av dödsfallsförsäkringar

Vid dödsfallsförsäkringar där utbetalning skall ske oavsett när dödsfallet inträffar, dvs. dödsfallsförsäkringar med sparmoment, kan återköp tillåtas eftersom det i dessa fall är säkert att en utbetalning förr eller senare skall ske, även om tidpunkten är osäker.

För denna kategori försäkringar är det emellertid viktigt att de försäkrade som har god hälsa stannar kvar i bolaget för att inte risken i kollektivet skall bli för hög. Det är ett bland försäkringsbolag välkänt moturvalsproblem att de försäkrade själva efter positiva besked om sin hälsa väljer att avstå försäkringen. Olika villkorskonstruktioner i försäkringsavtalen används därför för att hindra moturval, exempelvis låga återköpsvärden och åldersbegränsningar.

Vid fastställandet av ett återköpsvärde för en dödsfallsförsäkring med sparmoment gäller generellt att värdet ökar när den försäkrade får sämre hälsa, eftersom sannolikheten för ett dödsfall då blir större. Dessutom kan ersättningsbeloppen variera beroende på när dödsfallet sker.

Särskilt om återköp av livsfallsförsäkringar

Vid livsfallsförsäkringar, som exempelvis livränteförsäkringar, brukar återköp mera sällan medges, eftersom den försäkrades död kan medföra att utbetalningarna aldrig påbörjas eller att de upphör innan den försäkrades tillgodohavande har förbrukats.

Här är prövningen av återköpsfrågan således beroende av försäkringsstagarens hälsotillstånd. För att riskpoolningen i ett kollektiv av livränteförsäkringar skall fungera är det väsentligt att de som får sämre hälsa eller är på väg att avlida inte avbryter avtalet. Om så sker går den försäkrade gruppen miste om de arvsvinster som är nödvändiga i systemet för att betala dem som lever längre än förväntat. Försäkringsavtal i form av livräntor är därför i regel aldrig återköpbara. Vid synnerliga skäl kan emellertid återköp medges, dock först efter en fullständig hälsoprövning och läkarundersökning.

Även vid livsfallsförsäkring är återköpsvärdet således beroende av den försäkrades hälsotillstånd. Till skillnad från vad som är fallet vid dödsfallsförsäkring minskar dock värdet av försäkringen om hälsotillståndet försämras.

Särskilt om återköp av kombinerade dödsfalls- och livsfallsförsäkringar

Kombinerade produkter av typen sammansatt kapitalförsäkring, där försäkringsbeloppet betalas ut när den försäkrade uppnår en viss ålder eller avlider dessförinnan, är ett typiskt fall då återköp kan tillåtas eftersom det i dessa fall framstår som säkert att en utbetalning skall göras förr eller senare.

Vid fastställandet av återköpsvärdet för sådana försäkringar måste beaktas att ersättningsbeloppen kan vara olika bestämda beroende på om utbetalningen kan beräknas ske till den försäkrade vid en bestämd ålder eller till efterlevande dessförinnan.

4.4 Närmare om återköpsrättens konstruktion i dag

4.4.1 Återköpsvärde

Villkoren i försäkringsavtalen för återköp av såväl fondförsäkring som traditionell livförsäkring utgår normalt från det värde som löpande kommuniceras till försäkringstagarna, minskat med avgifter av olika slag. Generellt sett är återköp i dag vanligast vid fondförsäkring. En förklaring är att de finansiella överväganden som krävs för denna kategori är enklare än för traditionell livförsäkring, där det inte finns en direkt koppling mellan de tillgångar bolaget har och försäkringstagarens tillgodohavande i försäkringen. Det värde som försäkringsbolaget kommunicerar till försäkringstagarna motsvaras beträffande fondförsäkring av värdet på de fondandelar som bolaget innehar för försäkringstagarens räkning och för traditionell livförsäkring av ett garanterat jämte ett icke-garanterat värde.

I ett vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag består försäkringarnas icke-garanterade värde av s.k. villkorad återbäring, medan det i icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag i huvudsak består av preliminärt fördelade överskott. I vinstutdelande bolag skall en direkt koppling mellan försäkringsavtalet, försäkringens icke-garanterade del och bolagets balansräkning finnas.

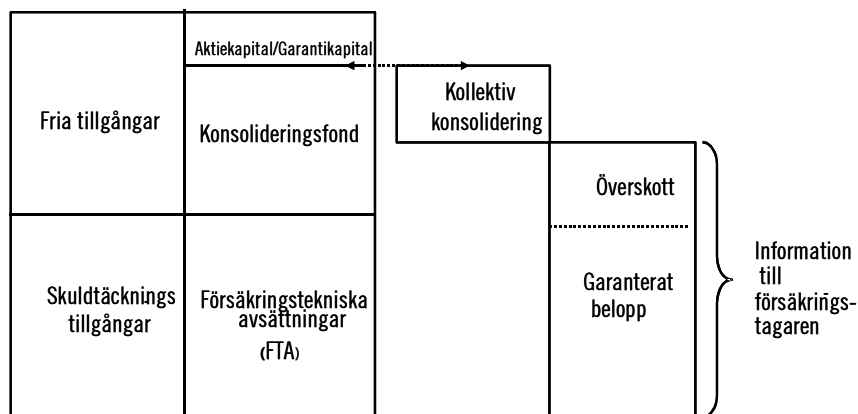
I icke-vinstutdelande försäkringsbolag fördelas överskottet mellan försäkringstagarna i huvudsak enligt den s.k. retrospektivreservmetoden. Metoden innebär en utjämning över tiden av försäkringens värdetillväxt och det är ovanligt att det i avtalet regleras hur och när överskottsmedel skall fördelas till försäkringstagarna. Metoden syftar till att minska risken för att försäkringarnas värde skall behöva sättas ned kort innan försäkringsutbetalningen skall påbörjas.

Till skillnad från vinstutdelande livförsäkringsbolag sammanfaller inte värdet på de överskott som kommuniceras till enskilda försäkringstagare i icke-vinstutdelande bolag med de överskottsmedel som redovisas i den s.k. konsolideringsfonden i försäkringsbolagets balansräkning. Det garanterade beloppet, som följer av avtalsvillkoren, kan också vara lägre eller högre än den avsättning försäkringsbolaget gör i balansräkningen för avtalet. Värdet av de tillgångar som bolaget har för försäkringstagarnas räkning kan alltså vara högre eller lägre än det samlade försäkringsvärdet, dvs. summan av de garanterade beloppen och de preliminärt fördelade överskotten som har kommunicerats till försäk-

ringstagarna. Skillnaden däremellan utgör den s.k. kollektiva konsolideringen.

Om bolagets kollektiva konsolidering är positiv är de värden som kommuniceras till försäkringstagarna mindre än värdet av de tillgångar som försäkringens värde svarar mot. Om bolagets kollektiva konsolidering däremot är negativ gäller det omvända, dvs. det värde som kommuniceras till försäkringstagarna är större än motsvarande tillgångar.

Figur 1: Jämförelse mellan balansräkningen och det värde som kommuniceras till försäkringstagarna.

För försäkringar vars värde beräknas över tiden med retrospektiv-reservmetoden är det ofta fråga om att rimligt rättvist fördela bolagets faktiska kostnader på de enskilda försäkringsavtalen. Vid ett återköp av en försäkring kan det inträffa att det kommunicerade värdet är högre än värdet av tillgångarna som belöper på försäkringsavtalet. En avgift (anpassning av värdet) tas då ut som åtminstone motsvarar denna skillnad.

Vilket återköpsvärde en försäkring skall sättas är beroende av en prövning av sannolikheten för att utbetalning skall ske. Vid en sådan prövning uppkommer också frågan om vilket belopp utbetalningarna i så fall skulle uppgå till. Utgångspunkten är att återköpsvärdet inte skall överstiga det belopp försäkringstagarna hade varit berättigade till om de hade stannat kvar i det befintliga försäkringsavtalet, med avdrag för kostnader hänförliga till detta. Även i sådana fall är bedömningen således beroende av avtalets konstruktion och den försäkrades hälsotillstånd.

Osäkerheten om försäkringstagarnas egentliga hälsotillstånd innebär att det är först i efterhand som en enskild försäkring med säkerhet kan värderas. Bedömningen av försäkringstagarens hälsotillstånd vid återköpstidpunkten får således stor betydelse för förmögenhetsfördelningen mellan flyttande och kvarvarande försäkringstagare. En ensidig rättighet för försäkringstagarna att avbryta avtalet i förtid, med det informationsövertag om det egna hälsotillståndet som de har gentemot bolagen, skulle i många fall omöjliggöra den riskutjämnning som försäkringsinstitutet vilar på. Risk finns för moturval, vilket skulle kunna få till följd att vissa försäkringskollektiv till övervägande del skulle komma att utgöras av personer med bättre hälsa och omvänt.

Ett sätt för bolagen att lindra eventuella negativa konsekvenser av ett återköp är att kräva hälsoprövning för att närmare kunna värdera den avflyttande försäkringstagarens hälsotillstånd.

Återköpsvillkoren kan också bestämmas så att compensation ges för minskade stordriftsfördelar. Detta gäller inte enbart de fördelar som uppstår när fasta kostnader slås ut på flera försäkringstagare, utan även den skalekonomi som uppnås genom att den genomsnittliga risken i ett försäkringsbolags försäkringsportfölj minskar när fler avtal knyts till portföljen.

4.4.2 Kostnader

Principer för fördelning

Försäkringsrörelselagstiftningen innehåller regler som ställer krav på styrelse och ledning att behandla försäkringstagarna rättvist. Detta innebär att villkoren för ett återköp måste konstrueras så att kvarvarande försäkringstagares rätt inte försvagas.

För försäkringsavtal som meddelats före den 1 januari 2000 gäller den s.k. skälighetsprincipen, om den inte har avtalats bort. Skälighetsprincipen omfattar premier, kostnader och övriga försäkringsvillkor utöver premier samt skadereglering. Den innebär ett krav på lika-behandling av försäkringstagare och får därför betydelse för prissättning och produktutformning vid såväl nyteckning som vid bestämmande av återköpsvärde.

I samband med försäkringsrörelserenformen avskaffades skälighetsprincipen. Däremot infördes beträffande försäkringstagarnas rätt till överskott den s.k. kontributionsprincipen. Enligt principen, som framgår av 12 kap. 6 § försäkringsrörelselagen (1982:713 – FRL), skall överskottet i ett försäkringsbolag fördelas mellan försäkringstagarna utifrån deras respektive bidrag till överskottet. Detta förutsätter dock att inte annat följer av bestämmelser i försäkringsavtalet eller bolagsordningen.

För försäkringsbolag gäller vidare enligt de s.k. associationsrättsliga generalklausulerna att styrelse eller bolagsstämma inte får fatta beslut som ger otillbörliga fördelar åt aktieägare, garantier, delägare eller andra till nackdel för bolaget, andra aktieägare, delägare eller garantier, se 8 kap. 15 § och 9 kap. 19 § FRL. Genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2004 utvidgades tillämpningsområdet till att också avse försäkringstagare som på grund av försäkringsavtal har rätt till en andel av de ackumulerade vinster som har uppstått i rörelsen (se prop. 2003/04:109). De nya reglerna innebär att inga otillbörliga fördelar får ges till sådana enskilda försäkringstagare.

Sammantaget innebär vad som nu sagts att styrelsen och ledningen i ett försäkringsbolag måste göra en bedömning av såväl prissättningen i förhållande till nyteckningsrisken som hur väl lämpad produktutformningen för nya avtal är med hänsyn till befintliga försäkringstagares intressen. Försäkringsbolagen måste därför ha erforderliga instrument för att kunna upprätthålla kontroll över att alla försäkringstagares intressen tillgodoses. Styrelsen och ledningen måste dessutom ha kontroll över riskerna i kapitalförvaltningen, men även över konsekvenserna för de försäkringstagare som väljer att inte utnyttja en återköpsrätt.

Vilka kostnader uppstår?

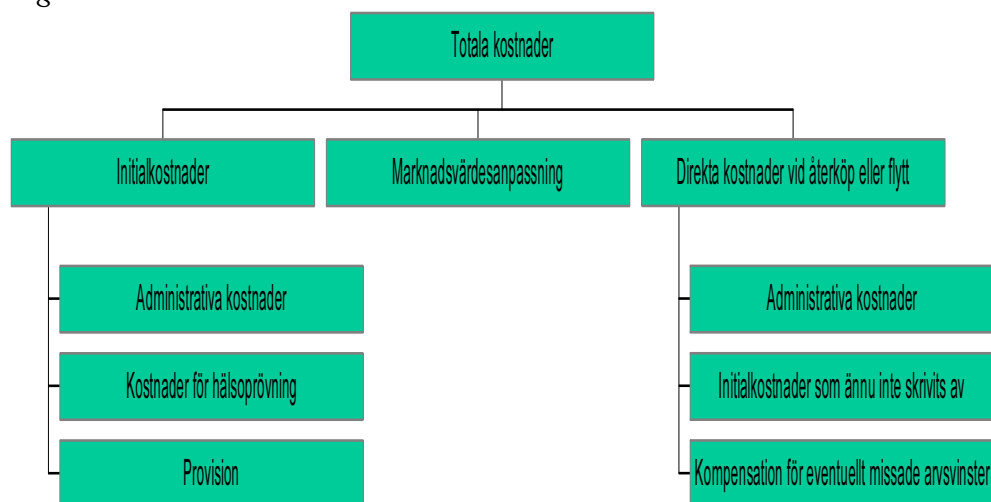
I *IPS* är sparandet individualiserat. Att en sparare flyttar sitt sparande innebär därför inte några kostnader för övriga sparare. De administrativa kostnader för pensionssparinstitutet som kan uppstå kan inte heller direkt övervältras på andra sparare.

När ett *försäkringsavtal* upphör i förtid, på grund av att försäkringsavtalet återköps för flytt eller av annan anledning, uppstår kostnader för försäkringsbolaget. Problematiken kring dessa kostnader är mest framträdande beträffande icke-vinstutdelande livförsäkringsbolag, där det är försäkringstagarna kollektivt som via konsolideringsfonden i allt väsentligt svarar för bolagets riskkapital. Problem kan emellertid även i mindre utsträckning uppstå i fondförsäkring och i vinstutdelande livförsäkringsbolag i de fall där kostnadsuttaget inte, som vid *IPS*, är individualiserat.

Som framgått av tidigare beskrivning av retrospektivreservmetoden kan det vid ett återköp av en försäkring också inträffa att det kommunicerade värdet är högre än värdet av tillgångarna som belöper på försäkringsavtalet. En anpassning av värdet sker då som åtminstone motsvarar denna skillnad.

Vid återköpstidpunkten kan de specifika direkta kostnader som uppstår delas in i administrativa styckeavgifter för den faktiska återköps- eller, i förekommande fall, flyttrutinen, ännu inte amorterade anskaffningskostnader samt eventuella arvsvinster som går förlorade. Ur ett riskutjämningsperspektiv är risken för en förlust av framtida arvsvinster i livsfallförsäkringar så svårhanterlig att sådana försäkringar normalt inte kan återköpas. Försäkringstagaren som flyttar får också räkna med att på nytt bära de initialkostnader som uppstår i det mottagande bolaget.

Figur 2: Översikt av kostnader

De administrativa kostnaderna uppstår eftersom avgivande försäkringsbolag måste ha en fungerande administration för att kunna hantera återköp. När en flytt är aktuell måste avgivande försäkringsbolag också säkerställa att försäkringsavtal om pensionsförsäkring hos mottagande försäkringsbolag lever upp till de skattemässiga krav som ställs för att återköpet inte skall bli ogiltigt.

Till detta kommer att återköpsmöjligheten i sig kan innebära kostnader. Inriktningen på ett försäkringsbolags kapitalförvaltning skall spegla bolagets åtaganden enligt försäkringsavtalen. Ju längre löptid försäkringsavtalen förväntas ha desto mer illikvid eller långsiktig placeringsstrategi kan försäkringsbolaget välja. Om de försäkringar som bolaget meddelat inte kan återköpas eller endast medger begränsade återköpsmöjligheter kan tidpunkten för de förväntade utbetalningarna förutsägas med god precision, vilket innebär att försäkringsbolagets tillgångar kan realiseras med god framförhållning och med – i detta avseende – optimal avkastning. Plötsligt uppkommande likviditetsbehov vid ogymsamma tidpunkter kan då undvikas.

Hur fördelas kostnaderna?

När ett försäkringsavtal upphör i förtid uppstår som nämnts kostnader för försäkringsbolaget. Utöver direkta kostnader drabbas försäkringsbolaget också av uteblivna framtida intäkter av olika slag, vilka hade kommit bolaget till del om avtalet hade fullföljts.

Kostnaderna drabbar olika subjekt beroende på vilken bolagsform som verksamheten bedrivs i. I vinstutdelande livförsäkringsbolag kan kostnaderna av att ett avtal upphör i förtid belasta det egna kapitalet, och därmed aktieägarna, men kan också slå mot försäkringstagarna, beroende på hur riskfördelningen mellan aktieägare och försäkringstagare har reglerats i försäkringsavtalet. I icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag får kvarvarande försäkringstagare bära kostnaderna av att försäkringsavtal upphör i förtid.

De kostnader, eller bortfall av framtida intäkter, som uppstår för bolaget av att ett försäkringsavtal upphör i förtid genom återköp kan täckas av avgifter. Dessa avgifter, som minskar det utbetalda återköpsbeloppet, fördelas i förväg mellan försäkringstagare med försäkringsavtal som innehåller en återköpsrätt eller övervältras i efterhand på andra försäkringstagare. Som framgått skall dock villkoren för ett återköp konstrueras så att kvarvarande försäkringstagares rätt inte försvagas.

Det finns tre principiellt olika angreppssätt för att fördela de kostnader som återköpsrätten medför.

1. Omedelbar kompensation: Försäkringstagaren får betala för de kostnader som uppstår genom ett avdrag från det utbetalda beloppet vid återköp. Ett sådant angreppssätt möjliggör en generell återköpsrätt för hela försäkringsbeståndet utan att det uppstår negativa effekter för kvarvarande försäkringstagare och utan att avgifter för återköpsrätten behöver tas ut i förväg. Kostnaderna drabbar i stället dem som utnyttjar denna rätt.
2. Ingen kompensation och uppdelning av bestånd: För att säkerställa rättvisa mellan försäkringstagare som har återköpsrätt och de som saknar en sådan, delas beståndet upp i två delar. Försäkringstagarna själva får välja en produkt med eller utan återköpsrätt. I sådana fall belastar återköpskostnaderna enbart det kollektiv som har rätt till återköp. Avgifter, placeringsstrategi och fördelning av överskott kan anpassas för respektive kollektiv. En

sådan ordning kan dock vara förknippad med betydande praktiska problem.

3. Löpande kompensation utan uppdelning av bestånd: En löpande avgift dras från försäkringstagarnas tillgodohavanden. Kunderna väljer avtal med eller utan återköpsrätt mot en högre eller lägre avgift. Portföljen behöver inte delas upp och en gemensam placeringsstrategi och återbäringsränta kan bibehållas. Sannolikt krävs dock en reservering för kommande återköpskostnader och svåra prissättnings- och reserveringsproblem kan uppstå.

Det är främst avgifter (det första av de tre angreppssätten) som används i de försäkringsbolag som meddelar försäkringsavtal både med och utan återköpsmöjligheter. För fondförsäkringsavtal skiljer sig avgifterna åt mellan bolagen. Några bolag erbjuder fri återköpsrätt. Andra bolag tar enbart ut en fast avgift. Övriga bolag använder sig av en avgift som helt eller delvis är relaterad till fondvärdet och som normalt representerar delar av de försäljningsprovisioner som ännu inte har amorterats.

Avgifter för återköp kan även vara utformade som en procent av försäkringens värde eller vara fasta. Avgifterna och/eller eventuella avdrag vid ett återköp minskar vanligtvis ju längre tid som förflutit sedan avtalet tecknades. De olika konstruktionerna speglar de administrativa kostnaderna för återköpet, men även de initiala anskaffningskostnaderna. Skälet är att försäkringsbolagen vill kompensera sig för de initiala kostnader – huvudsakligen provisioner – som de haft. Under en första period efter avtalstidpunkten finns därför oftast endast en rätt till partiellt återköp, dvs. en möjlighet att utfå en del av försäkringens aktuella värde. Denna rätt ökar sedan upp till en full återköpsrätt efter ett visst antal år. Vissa administrativa avgifter kan dock tillkomma.

4.5 Prissättning av och villkoren i det nya avtalet

I det mottagande bolaget måste det säkerställas att det nya försäkringsavtalet prissätts på ett sådant sätt att befintliga försäkringstagare eller aktieägare kompenseras för den marginalrisk som avtalet medför. I icke-vinstutdelande försäkringsbolag finns det annars en risk att befintliga försäkringstagare får stå för försäkringsbolagets expansionskostnader.

I praktiken kan riskbedömningen visserligen leda till att ett bolag inte är villigt att ta emot det flyttande kapitalet eller att spararen finner de erbjudna villkoren oacceptabla. Det mottagande bolaget kan nämligen ha skäl att göra en annan bedömning vid premieberäkningen än vad det avgivande bolaget gjorde vid beräkningen av återköpsvärdet. Av samma skäl kan det mottagande bolaget tänkas ställa upp andra krav, exempelvis att den presumtive försäkringstagaren genomgår samma typ av hälsoprövning som vid annan nyteckning. Det står också bolagen fritt att besluta vilken fördelning mellan garanti och överskott som det mottagna kapitalet skall svara mot.

4.6 Internationella förhållanden

4.6.1 Allmänt

Utöver bestämmelser avseende återköp av försäkringar och i vissa fall krav på överflyttning av tjänstepensionsmedel vid byte av arbetsgivare är en reglering av flytträtt sällsynt. I Norge finns dock ett komplett regelverk som även inkluderar andra villkor för flytträtt som exempelvis tak för vilka avgifter som får tas ut.

Vid återköp i andra länder motsvaras försäkringens värde normalt endast av vad som har garanterats i försäkringsavtalet. För icke-garanterade medel ges däremot oftast ingen kompensation. Förhållandet uppvägs dock av att en större andel av försäkringens förväntade slutvärde ingår i de garanterade medlen i de utländska försäkringarna än vad som är fallet i Sverige. Den svenska återbäringstekniken med s.k. slutåterbäring påminner om den i Storbritannien och motsvarar vad som där benämns ”terminal bonus”. I Storbritannien förlorar försäkringstagaren vid återköp rätten till terminal bonus, som ofta utgör en avsevärd del av försäkringskapitalet. Där kombineras dock slutåterbäringen med en årlig garanterad höjning av försäkringsbeloppet (”reversionary bonus”). Förhållandena är därför inte direkt jämförbara med dem i Sverige.

4.6.2 Norge

I Norge finns sedan år 1991 en lagfäst rätt för en livförsäkringstagare att säga upp ett försäkringsavtal för överföring av avtalet med alla tillhörande medel till ett annat livförsäkringsbolag. Flytträtten gäller för såväl individuell försäkring som grupplivförsäkring och annan kollektiv livförsäkring. Flytträtten omfattar även försäkringar som meddelats innan regelverket trädde ikraft. För de äldre avtalen blev försäkringsbolagen vid ikraftträdande av reformen därför skyldiga att ändra försäkringsvillkoren så att det framgick att försäkringen kunde sägas upp för flyttning och vilka regler som gällde för detta.

Den norska flytträtten är kopplad till försäkringens garanterade värde, som för varje försäkring framgår av ett enskilt konto. Det garanterade värdet består dels av vad som ursprungligen garanterats i avtalet, dels av en årlig tilldelning av överskott i bolaget. I Norge tillämpas därmed en annan återbäringsteknik än i Sverige och rörelsen regleras i större utsträckning i lag.

Det är även möjligt för en försäkringstagare att, utan uppsägning av det ursprungliga avtalet, begära överföring av en del av försäkringsmedlen till en annan försäkringsgivare, dock under förutsättning att tillsynsmyndigheten i varje enskilt fall godkänner det.

Det norska Finansdepartementet har gett ut närmare föreskrifter om flytträtten. Föreskrifterna innebär bl.a. följande.

- Försäkringsmedlen skall överföras till en försäkring i motsvarande skattekategori som den ursprungliga försäkringen.
- Finns oåterkalleligt förmånstagarförordnande krävs förmånstagarens godkännande.

- Det avgivande bolaget kan kräva att den försäkrade genomgår hälsoprövning vid uppsägningen.
- I det mottagande bolaget skall de överförda medlen användas till att säkra förmåner av samma art med samma fördelning av medel svarande mot garanterade förmåner och övriga förmåner.
- Pensionsåldern skall vara densamma i det nya avtalet.
- Sedan en försäkring sagts upp skall flytt som huvudregel ske inom en månad. Överstiger det belopp som skall överföras vissa bestämda belopp är fristen dock längre (två månader vid gränsen 10 miljoner NOK och åtta månader vid gränsen 200 miljoner NOK).
- Avgivande bolag har rätt till rimlig ersättning för kostnader som uppstår på grund av flyttningen. Avgiften får högst uppgå till 200 NOK avseende individuell livförsäkring och högst 5 000 NOK för kollektiv pensionsförsäkring.

Behovet av en viss översyn av det norska systemet har uppmärksammats under de senaste åren. Flytträtten är i sig oomstridd men det ses för närvarande över om avgiftstaken bör höjas. Dessutom diskuteras en förlängning av tidsfristen för flytt – särskilt när det gäller kollektiva försäkringslösningar.

En jämförelse mellan Sverige och Norge

Skillnaderna mellan den norska och den svenska lagstiftningen har påverkat hur försäkringsmarknaden ser ut i respektive länder. Den svenska produktutvecklingen har på senare år underlättats av att ordningen med s.k. försäkringstekniska grunder avskaffats. Grunderna, som tidigare utgjorde en del av avtalsinnehållet, kunde ändras även efter avtalets tecknande.

Ursprungligen krävdes Finansinspektionens godkännande av grunderna och av ändringar av dessa. I samband med Sveriges inträde i dåvarande EG upphävdes dock den ordningen, eftersom den stred mot EG-rättens förbud mot förhandsgodkännande av försäkringsvillkor (se prop. 1994/95:184 s. 124–128). Försäkringsbolagen gavs i ett första skede rätt att själva disponera över grunderna. Detta var dock en otillfredsställande lösning, eftersom försäkringsbolagen då i efterhand ensidigt kunde ändra avtalsinnehållet. I försäkringsrörelsereformen slopades därför kravet på grunder helt och ersattes med en ordning där samtliga rättigheter och skyldigheter mellan bolaget och försäkringsstagaren skall framgå *direkt av försäkringsavtalet*.

Även om Norges EES-anslutning innebär att en ordning liknande den tidigare svenska med förhandsgodkännanden av försäkringsvillkor inte är tillåten har den redan tidigare införda modellen för flytträtt inneburit att produktutbudet blivit tämligen homogent. Den svenska modellen har däremot möjliggjort en ännu friare produktutveckling sedan ordningen

med grunder avskaffades. Dessa skillnader mellan den svenska och den norska försäkringsmarknaden måste beaktas när förutsättningarna för en svensk flytträtt analyseras.

5 Allmänna utgångspunkter

5.1 Utvecklingen på försäkringsområdet

Utvecklingen på de finansiella marknaderna under inledningen av 2000-talet har medfört stora svårigheter för försäkringsbolagen. Efter en stark femårig uppgång föll aktiemarknaden nämligen kraftigt under millenniets tre första år. Från och med år 2003 har marknaden dock återhämtat sig. Trots detta låg generalindex vid halvårsskiftet 2005 36 procent under det högsta värdet i mars 2000. Samtidigt har räntorna minskat till historiskt låga nivåer. Den svenska 5-årsräntan, som våren 1995 var drygt 11 procent, ligger i dag omkring 3 procent. En liknande bild uppvisar även en rad med Sverige jämförbara länder.

Lägre aktiekurser och räntenivåer har ändrat förutsättningarna för att bedriva försäkringsrörelse. Det kraftiga värdefallet på aktieinnehaven har visserligen till viss del kompenseras genom ett högre värde på obligationsportföljen. Denna effekt är dock av engångskaraktär och räntefallet innebär att det på sikt blir svårare för försäkringsbolagen att uppnå en tillräcklig avkastning för att kunna fullgöra sina åtaganden. Generellt kan sägas att den finansiella ställningen i livförsäkringsbolagen, om den beräknas med realistiska värden, har försämrats betydligt under de senaste sex åren.

Förtroendet för livförsäkringsbolagen har dessutom på senare år försvagats av att vissa affärstransaktioner i icke-vinstutdelande livförsäkringsbolag har ifrågasatts. Misstankar har framförts om att transaktionerna i realiteten har varit ett sätt att kringgå det generella vinstutdelningsförbud som gäller för bolagen och därmed om dessa transaktioner har inkräktat på försäkringstagarnas anspråk på bolagens överskott. Den informations- och förtroendekris som uppstått har påskyndat behovet av en översyn av reglerna för försäkringsföretag.

Regeringen har uppmärksammat de brister som funnits i regleringen och vidtagit en rad åtgärder.

Redan den 1 juli 2004 stärktes skyddet för försäkringstagarna i livförsäkringsbolag genom en ny lagreglering (prop. 2003/04:109). Enligt de nya reglerna ställs det krav på att det skall finnas oberoende styrelseledamöter i livbolagen och att varje bolag skall ha riktlinjer för sin hantering av intressekonflikter. Jävsreglerna har skärpts och lagen om finansiell rådgivning till konsumenter gäller även för traditionell livförsäkring. Finansinspektionen har fått utökade sanktionsmöjligheter.

I oktober 2003 tillsattes en utredning om ny associationsrätt för försäkringsföretag, med uppgift att skapa moderna och tydliga regler för försäkringsbolag (dir. 2003:125). Utredningen, som har antagit namnet Försäkringsföretagsutredningen, skall särskilt överväga om försäkringstagarna bör ges ett ökat inflytande över styrningen i företag där dessa bidrar med riskkapital och – i sådana fall – i vilka former ett sådant inflytande bör ske. Målet är att skapa bättre insyn och inflytande för spararna, undanröja intressekonflikter i samband med bolagets styrning och att tydligt hålla isär försäkringstagarnas och aktieägarnas intressen. Utredningen skall senast i maj 2006 redovisa sina slutsatser och ge förslag till en nyordning.

I september 2004 fick en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av Finansinspektionens tillsyn på försäkringsområdet. I oktober 2005 överlämnade utredaren de förslag på förändringar som han anser nödvändiga för att säkerställa en framtida effektiv tillsyn (SOU 2005:85).

Med sikte också på ett längre perspektiv skall förslagen från Placeringsutredningen om ett nytt solvenssystem för försäkringsbolag (SOU 2003:84) omhändertas. Utredningens förslag syftar till att stärka försäkringstagarnas skydd i samtliga försäkringsbolag genom reformerade, mer riskbaserade solvensregler för bolagen – detta i avvaktan på det s.k. Solvens II-projektet inom EU som syftar till en modernisering av den gemenskapsrättsliga rörelseregleringen.

Som tidigare har nämnts trädde en ny försäkringsavtalslag (FAL) i kraft den 1 januari 2006. Grundsyftet med reformen är att ge försäkringstagarna ett starkt skydd vid alla typer av försäkringar. Samtidigt har det enskilda skyddet utformats så att man också underlättar för försäkringsbolagen att bedriva en ekonomiskt rationell och konkurrenskraftig verksamhet som tillgodoser det försäkringsbehov som finns i samhället.

5.1.1 Särskilt om flytträttsfrågan

Som nämnts har de senare årens händelser på livförsäkringsmarknaden inneburit att frågan om inlåsning av pensionssparkapital fått en ny aktualitet. Den informations- och förtroendekris som har uppstått som en följd av misstänkta oegentligheter har satt frågan om försäkringstagarnas inflytande över verksamheten i fokus.

Trots att det genom försäkringsrörelsereformen infördes en möjlighet att utan skattekonsekvenser flytta värdet av vad som skatterättsligt definieras som en pensionsförsäkring har vissa bolag avstått från att erbjuda sina kunder en sådan rätt. I de fall flytträtt medges varierar villkoren stort mellan bolagen.

Principerna för *fördelning av kostnader* har i allmänna ordalag beskrivits i avsnitt 4.4.2. Närmare kan sägas att ett flertal bolag tar ut en administrativ avgift i samband med flytt. Vanligtvis är denna bestämd till ett fast belopp oberoende av storleken på det kapital som flyttas. Vissa bolag tar även ut en rörlig avgift i form av en procentsats av kapitalet. I något bolag tas enbart ut en rörlig avgift av sistnämnt slag. Vidare finns det bolag inom traditionell livförsäkring som dessutom justerar försäkringens återköpsvärde i de fall bolagets kollektiva konsolideringsnivå understiger en bestämd nivå – en s.k. konsolideringsberoende avgift. I vissa fall tas löptidsberoende avgifter ut – oftast i kombination med andra nämnda avgiftskategorier. Även andra avgiftskombinationer förekommer.

Det kan konstateras att *avgiftsnivåerna* är schablonartade och att de varierar avsevärt. I de fall det utgår en hög fast avgift blir denna framför allt betungande för den som vill flytta ett mindre kapital, medan en hög rörlig avgift blir betungande för den som vill flytta ett större kapital. Ett särskilt ofördelaktigt resultat för försäkringstagaren uppstår när dessa två avgiftsprinciper kombineras eller när någon av dessa principer kombineras med på visst sätt utformade löptidsberoende avgifter. Till

detta kommer att några bolag justerar försäkringens återköpsvärde även i de fall då bolagets kollektiva konsolideringsnivå understiger en bestämd målnivå över 100 procent.

En bedömning av avgifternas skälighet vid återköp bör ha som utgångspunkt att försäkringstagaren skall få ut det belopp som han eller hon är berättigad till, dvs. de värden i försäkringsbolaget som försäkringen gett upphov till med avdrag för de kostnader som återköpet orsakar för de övriga i försäkringstagarkollektivet. I det sammanhanget är det rimligt att utgå från en självkostnadsprincip omfattande del av såväl administrativa kostnader som initialkostnader som ännu inte skrivits av. Vid en bedömning med dessa utgångspunkter står det klart att vissa av de tillämpade avgiftsnivåerna är ofördelaktiga för flyttande försäkringstagare. Som en kontrast till dessa höga avgiftsnivåer kan nämnas att nivån i vissa bolag i stället är mycket låg. I något fall gäller detta även traditionell livförsäkring.

Vad som nu sagts visar att det är komplicerat att utvärdera olika erbjudanden, eftersom konsekvenserna i form av de verkliga kostnaderna för flytt är svåra att överblicka och alternativen svåra att jämföra. Erbjuden flytträtt är i vissa fall oskäligt kostsam för flyttande försäkringstagare, vilket hämmar rörligheten på marknaden. En syn som delas av *Finansinspektionen* som i sitt remissyttrande nämner att de villkor som erbjuds vid flytt ofta inte är särskilt förmånliga och att detta bl.a. gör att intresset för flytt kan bli lågt. Å andra sidan kan alltför låga avgifter i traditionell livförsäkring missgynna försäkringstagarkollektivet. När bolag tar ut en mycket låg flyttavgift kommer nämligen stora delar av kostnaden för flytten att övervältras på kollektivet och flytten ske på dess bekostnad.

Den tidigare bedömningen av flytträttsfrågan vilade främst på en avvägning mellan å ena sidan intresset av konkurrens på försäkringsmarknaden och valfrihet för försäkringstagarna och å andra sidan risken för negativ påverkan på bolagens avkastning och därmed i slutändan på försäkringarnas värde.

Det pekades även på det ingrepp i avtalsfriheten som en lagfäst flytträtt skulle innebära samt på praktiska svårigheter som hur försäkringens värde skulle fastställas.

I den nya FAL vidgas rätten till återköp av personförsäkring, vilket också möjliggör flytt av en försäkrings värde till en annan försäkring om försäkringstagaren så önskar. Den nya regeln innebär en ovillkorlig rätt till återköp av en personförsäkring, om inte annat följer av försäkringens art (11 kap. 5 §; se även avsnitt 4.3). Om den förutsättningen är uppfylld, och skattereglerna inte lägger hinder i vägen, ger regeln försäkringstagaren en tvingande möjlighet att återköpa försäkringen, oavsett om så har angetts i försäkringsavtalet eller inte. De särskilda villkoren för återköpet skall framgå av försäkringsavtalet. Möjligheterna att återköpa vad som skatterättsligt definieras som en pensionsförsäkring är dock, som nämnts, begränsade. Enligt det regelsystemet är det endast möjligt att återköpa en sådan försäkring om den flyttas, dvs. om hela försäkringens värde överförs till en annan pensionsförsäkring. Denna begränsning gäller dock inte sådana livförsäkringar som faller utanför det skatterättsliga begreppet pensionsförsäkring och som enligt den terminologin i stället klassificeras som kapitalförsäkring (se avsnitt 4.2).

I den nya FAL finns således den civilrättsliga regleringen av när återköp kan ske och därmed också när en flytt är möjlig. Genom förslaget stärks försäkringstagarnas ställning i detta avseende betydligt i förhållande till gällande regler. Regleringen tar emellertid sikte på rätten till återköp och avser inte de närmare förutsättningarna för den. Liksom enligt gällande rätt är detta något som kommer att styras av försäkringsvillkoren.

För att ytterligare stärka försäkringstagarnas ställning finns det skäl att införa kompletterande regler, exempelvis vad gäller försäkringsbolagens skyldighet att erbjuda skäliga villkor för återköp, information och bolagens faktiska medverkan till en flytt.

6 Överväganden och förslag

6.1 Återköp och flytt av försäkring

Regeringens förslag: Om försäkringstagaren har rätt till återköp av en försäkring enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen, skall försäkringsbolaget se till att denna rätt och villkoren för återköpet framgår av försäkringsavtalet.

Om en försäkringstagare utnyttjar möjligheten att återköpa och flytta en försäkring, är försäkringsbolaget skyldigt att medverka vid flytten.

Promemorians förslag: Överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: En stor majoritet av remissinstanserna har ingen erinran mot förslagen. *Svenska försäkringsmäklares förening* anser att en obligatorisk flytträtt bör införas, men tillstyrker förslaget i övrigt. *Sveriges Försäkringsförbund*, *AFA* och *Försäkringsjuridiska föreningen* ifrågasätter behovet av att i lag reglera rätten till flytt av pensionskapital. Förbundet anser att förslaget bygger på en felaktig tolkning av återköpsrätten i FAL då återköp och flytträtt är två skilda civilrättsliga institut. I vart fall bör regler om försäkringsavtalets utformning vara placerade i FAL, inte i den näringsrättslig reglering i FRL. Förbundet, med instämmande av *Finansinspektionen*, ifrågasätter även om försäkringstagaren kan göra ett aktivt val i flytträttsfrågan, då detta bestäms av försäkringens art. Vidare anser förbundet att frågan om flytt av tjänstepensionsförsäkring kräver ytterligare utredning. Förbundet och *Försäkringsjuridiska föreningen* hävdar att förslaget endast kommer att omfatta kapitalförsäkringar och att pensionsförsäkringar huvudsakligen kommer att falla utanför tillämpningsområdet. *Svenska Bankföreningen* ansluter sig till förbundets uppfattning. *Skatteverket* föreslår undantag i inkomstskattelagen i första hand för flytt av tjänstepensionsförsäkring, i andra hand för flytt mellan privat pensionsförsäkring och tjänstepensionsförsäkring.

Skälen för regeringens förslag

Gällande rätt

Återköpsregeln, 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104, FAL), säkerställer en rätt till återköp under vissa förutsättningar, oavsett vad som framgår av avtalet. Av denna regel följer att försäkringstagaren när som helst får säga upp försäkringen och, om inte annat följer av försäkringens art eller skattelagstiftningen, få denna återköpt av försäkringsbolaget.

Regeln är tillämplig på försäkringar med sparmoment som kan åsättas ett positivt tekniskt återköpsvärde och där det är säkert att försäkringsfallet förr eller senare kommer att inträffa. Vad gäller tjänstepensionsförsäkring enligt 58 kap. 7 § inkomstskattelagen (1999:1229, IL), dvs. sådan pensionsförsäkring som har samband med tjänst och som den försäkrades arbetsgivare åtagit sig att betala samtliga premier för, är återköpsregeln tillämplig på individuell tjänstepensionsförsäkring men

inte på grupppersonförsäkring eller kollektivavtalsgrundad personförsäkring.

Individuell tjänstepensionsförsäkring kan tecknas av den anställde eller av arbetsgivaren till förmån för denne. Tjänstepensionsförsäkring som tecknas av arbetsgivaren är förenad med oåterkalleligt förmånstagarförordnande till förmån till den anställde. Enligt återköpsregeln kan försäkringen återköpas av försäkringstagaren, dvs. den som har ingått försäkringsavtalet med bolaget (jfr 1 kap. 4 § FAL). Försäkringstagare kan således vara arbetsgivaren eller den anställde. Eftersom återköpet är en förutsättning för att en flytt skall kunna ske, är det endast försäkringstagaren som har möjlighet att flytta försäkringen. En arbetsgivare som tecknat en tjänstepensionsförsäkring som förenats med ett oåterkalleligt förmånstagarförordnande kan dock inte flytta försäkringen på egen hand (prop. 2003/04:150 s. 507 och 508).

Tillämpningsområdet för en kompletterande reglering

Vid tidigare bedömningar av flytträttsfrågan tycks övervägandena ha skett utifrån förutsättningen att flytträtten skulle vara *obligatorisk* och omfatta *samtliga* försäkringsavtal med sparmoment – en ståndpunkt som nu intas av *Svenska försäkringsmäklares förening*. När frågan åter övervägs är det dock viktigt att välja en utgångspunkt som inte omotiverat motverkar försäkringsrörelserreformens intentioner om att underlätta produktutveckling och i förlängningen den konkurrens som ett större utbud av produkter medför.

Övervägandena måste därför ta sin utgångspunkt i de regler om rätt till återköp som framgår av den nya FAL. En flytt innebär då – vilket redan är fallet beträffande den frivilliga möjligheten till flytt som finns i dag – att det befintliga försäkringsavtalet återköps och att värdet som erhålls används för att teckna ett nytt försäkringsavtal; allt i enlighet med de förutsättningar som anges i den lagen. Naturligtvis behöver själva återköpet inte alltid följas av en flytt. Men för sådan försäkring som skatterättsligt klassificeras som pensionsförsäkring är detta, som konstaterats ovan, ett krav för att återköp alls skall vara möjligt.

En annan utgångspunkt än vad som följer av angivna regler skulle riskera att urholka försäkringsutbudet, eftersom vissa typer av försäkringsskydd svårligen går att förena med en rätt att återköpa försäkringen under avtalstiden. Särskilt gäller detta försäkringar vars värde nästan uteslutande är betingat av den försäkrades hälsa och där det inte förrän i efterhand går att fastställa ett rättmätigt pris för att avbryta avtalet i förtid. En obligatorisk och allomfattande rätt till återköp av försäkringen skulle även inverka menligt på valfriheten genom att de försäkringstagare som inte önskar återköpa och flytta sparandet berövas möjligheten att avstå från en sådan rätt, samtidigt som de tvingas acceptera de negativa följder i avtalsinnehållet som återköpsrätten i övrigt kan medföra. Återköpsrätten bör följaktligen inte heller utvidgas till att innebära annat än att det är värdet av försäkringen, inte försäkringsavtalet, som får flyttas. En regel som innebär att avtalet som sådant flyttas skulle i princip förutsätta en absolut kontraheringsplikt; något som inte är förenligt med vare sig försäkringsrörelserreformens intentioner eller med bestämmelsen om rätt till nyteckning av avtal i FAL (se 11 kap. 1 §).

Bestämmelsen om återköp reglerar dock enbart det avtalsrättsliga förhållandet mellan försäkringstagaren och bolaget och innebär att en återköpsrätt kan anses föreligga enligt lag – om en sådan är förenlig med försäkringens art – oavsett vad som har avtalats. Det finns anledning att det vid avtalstillfället ytterligare klargörs huruvida en försäkringstagare, som vid en senare tidpunkt vill återköpa eller, i förekommande fall, flytta sin försäkrings värde har möjlighet att påkalla ett återköp. Det kan annars finnas en risk för att de villkor som bolagen erbjuder i praktiken onödigt försvårar såväl själva återköpet som en eventuell flytt. Inte heller kan det säkerställas att bolagen kommer att medverka vid en flytt genom att exempelvis tillse att medlen förs över till mottagande bolag.

För att ytterligare stärka försäkringstagarnas ställning och säkra att den nya civilrättsliga regleringen får genomslag bör därför kompletterande regler införas som tar sikte på den närmare utformningen av de avtal som är av sådan art att återköp kan komma i fråga. Det är därför av vikt att det för denna kategori försäkringar alltid skall framgå av avtalet om försäkringens värde får återköpas och vilka villkor som gäller för detta.

Sammanfattningsvis bör den civilrättsliga regleringen av återköp i FAL kompletteras i syfte att säkra att den får genomslag. Försäkringsbolagen bör därför vid avtalstillfället åläggas vissa handlingsregler som innebär ett krav på precisering av när rätt till återköp finns och den närmare utformningen av försäkringsvillkoren i denna del, liksom regler om återköpsvärde och avgift samt om medverkan när en försäkringstagare väljer att återköpa och flytta sitt kapital.

Sveriges Försäkringsförbund har hävdats att förslaget bygger på en felaktig tolkning av återköpsregeln i FAL då återköp och flytträtt är två skilda civilrättsliga institut. Det är som förbundet påpekat riktigt att återköpsrätt och flytträtt inte är samma sak och att det är viktigt att hålla isär dessa båda begrepp. I promemorian förekommer skrivningar som inte tillräckligt tydliggjorde detta, vilket uppenbarligen kan ha gett intryck av att återköpsregeln i FAL misstolkats. Det har därför funnits anledning att i lagrådsremissen vara tydligare i detta avseende.

Den frivilliga flytträtt som förekommer i dag, och som återköpsregeln i FAL anknyter till, innebär en rättighet för försäkringstagare att begära återköp och att utbetalt belopp omedelbart förs över till en ny försäkringsgivare enligt de villkor som försäkringstagaren och den mottagande försäkringsgivaren kommer överens om. För försäkringar som är att hänföra till den skattemässiga kategorin pensionsförsäkring medges återköp endast om försäkringens värde samtidigt flyttas till en annan pensionsförsäkring. För försäkringar som skatterättsligt definieras som kapitalförsäkringar behöver ett återköp visserligen inte åtföljas av en flytt, men om en försäkringstagare vill flytta en sådan försäkring krävs även i dessa fall att flytten föregås av ett återköp. Reglerna innebär således att rätten till återköp även anger ramarna för när en sådan försäkring kan flyttas. Av denna legala konstruktion följer att möjligheten till flytt är helt beroende av rätten till återköp – en ordning som även fortsättningsvis bedöms vara önskvärd.

Sveriges Försäkringsförbund har vidare framhållit att regler om försäkringsavtalets utformning bör vara placerade i FAL och inte i den näringsrättsliga regleringen i FRL. I 7 kap. 19 § FRL regleras vad ett försäkringsbrev skall innehålla. I anslutning till denna bestämmelse

föreslås nu – om försäkringstagaren har rätt till återköp av en försäkring enligt 11 kap. 5 § FAL – att försäkringsbolaget skall se till att denna rätt och villkoren för återköpet framgår av avtalet. Över denna bestämmelse – som utgör en handlingsregel för försäkringsbolagen – skall Finansinspektionen utöva tillsyn. På så vis kan säkerställas att bolagen i försäkringsavtalen för in regler om återköp när sådan rätt föreligger. Eftersom bestämmelsen riktar sig mot bolagen och inte kan åberopas av en enskild försäkringstagare mot ett försäkringsbolag, bör den lämpligen placeras i FRL och inte i FAL.

Konkurrensverket, Sveriges Försäkringsförbund och Svenska försäkringsmäklares förening har anfört att det vore önskvärt om frågan om flytt av tjänstepensionsförsäkringar utreds vidare. Med anledning därav bör framhållas att avsikten inte är att ge den här föreslagna kompletterande regleringen vare sig ett vidare eller ett mer inskränkt tillämpningsområde än vad återköpsregeln medger. En förutsättning för att handlingsreglerna skall vara tillämpliga vid avtalstillfället är således att det skall vara fråga om en livförsäkring med sparmoment som även i övrigt är av sådan art att återköp är möjligt och – som ytterligare villkor – att återköpet skall ske på det sätt som är skatterättsligt godtagbart för den aktuella försäkringen.

Detta innebär att rena riskförsäkringar utesluts från tillämpningsområdet. Klassificeringen vilar vid avtalstidpunkten på en bedömning av vilket syfte försäkringen har. Med sparmoment avses att syftet är att premierna som betalas in förr eller senare skall betalas ut, med tillägg för eventuell avkastning (se avsnitt 4.1.3). Vidare skall försäkringen vara av den arten att den vid återköpstillfället skall kunna ha ett positivt värde och att det kan ses som säkert att en utbetalning från försäkringen kommer att ske (se avsnitt 4.3). Beträffande vad som skatterättsligt bedöms som pensionsförsäkring gäller dessutom det särskilda kravet att ett återköp endast medges för flytt till en annan pensionsförsäkring.

Endast individuella tjänstepensionsförsäkringar omfattas av återköpsregeln. Detta innebär motsatsvis att den inte blir tillämplig på grupppersonförsäkring eller kollektivavtalsgrundad personförsäkring.

Skatteverket har föreslagit att undantag för tjänstepensionsförsäkringar skall införas i 58 kap. 18 § IL. Verket har ifrågasatt om en arbetsgivare har rätt att återköpa en tjänstepensionsförsäkring, eftersom ett återköp förutsätter ett upplösande av det oåterkalleliga förmånstagarförordnandet, vilket – enligt verkets mening – inte är möjligt om villkoren för pensionsförsäkring skall uppfyllas. Om sådan återköprätt inte föreligger för en arbetsgivarägd tjänstepensionsförsäkring uppkommer, hävdar verket, en oönskad skillnad i förhållande till privatägd tjänstepensionsförsäkring. Skatteverket har även föreslagit ändring i IL för att utesluta värdeöverföring mellan privat pensionsförsäkring och tjänstepensionsförsäkring.

Det förslag som nu lämnas syftar emellertid inte till att förändra vare sig den civilrättsliga eller skatterättsliga möjligheten att återköpa en försäkring. Det saknas därför skäl att i detta sammanhang göra en förnyad bedömning av hur det förhåller sig med möjligheten att flytta en tjänstepensionsförsäkring.

Försäkringsförbundet och Försäkringsjuridiska föreningen menar att pensionsförsäkringar huvudsakligen kommer att falla utanför den

föreslagna regleringen. Det kan emellertid konstateras att återköpsregeln i FAL föreskriver en rätt till återköp i den mån sådan rätt inte saknas enligt IL. Enligt sistnämnda lag föreligger inget hinder mot återköp av pensionsförsäkring under förutsättning att återköpet efterföljs av en flytt (överföring) i enlighet med 58 kap. 18 § IL. Eftersom återköpsregeln i FAL omfattar pensionsförsäkringar, kommer även de föreslagna reglerna att bli tillämpliga på sådana försäkringar.

Den nu gällande frivilliga flytträtten omfattar vanligtvis även försäkringsavtal av en annan art än den som regleras av återköpsregeln i FAL – dvs. sådana avtal vilkas försäkringsinnehåll kan göra återköpet ytterst komplicerat (se avsnitt 4.3). Det bör betonas att nu föreslagen reglering inte inkräktar på möjligheten att även fortsättningsvis träffa avtal som innehåller sådan flytträtt.

Återköpsrätten bör framgå av försäkringsavtalet

Trots att återköpsregeln i FAL säkerställer en rätt till återköp under angivna förutsättningar – oavsett vad som framgår av avtalet – kan det vara svårt för en konsument att avgöra vilka möjligheter som finns att avbryta avtalet i förtid. För försäkringar av den art som omfattas av återköpsregeln föreslogs det därför i diskussionspromemorian att det alltid skall framgå av försäkringsavtalet huruvida återköp eller – för pensionsförsäkring – flytt kan komma i fråga. *Sveriges Försäkringsförbund* och *Finansinspektionen* har anfört att kunden inte kan göra ett aktivt val i flytträttsfrågan, då detta styrs av försäkringens art. Förslaget om att försäkringsbolaget skall se till att återköpsrätten och de närmare villkoren för denna framgår av försäkringsavtalet innebär emellertid att det ställs krav på bolaget att redan inledningsvis arrangera avtalsinnehållet med eller utan återköpsrätt. På så sätt kan försäkringstagare som tecknar en försäkring med sparmoment göra ett aktivt val mellan olika slag av försäkringar, nämligen sådana som är arrangerade för återköp och flytt och sådana som inte är det. Det ställs emellertid inte upp något krav på försäkringsbolaget att i sitt produktutbud erbjuda försäkringar av båda slagen.

Medverkan vid flytt

För det fall att försäkringstagaren väljer att utnyttja möjligheten till flytt av pensionsförsäkring eller vill flytta en kapitalförsäkring som återköpts bör det även finnas en bestämmelse om att försäkringsbolaget så snart som möjligt skall medverka vid flytten, exempelvis genom att överföra försäkringstagarens tillgodohavande till det nya bolaget eller ställa uppgifter om försäkringen till dess förfogande.

6.2 Information

Regeringens bedömning: De civilrättsliga och marknadsrättsliga reglerna om försäkringsbolagets skyldighet att lämna information om återköp och flytt av försäkringar är tillräckliga.

Det s.k. förespeglingsförbudet i 7 kap. 8 § försäkringsrörelselagen bör ses över inom ramen för Försäkringsföretagsutredningens uppdrag.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Remissinstanserna lämnar förslaget utan erinran. *Konsumentverket* anser dock att det på sikt bör göras en noggrann analys av om och i vilken utsträckning befintliga informationsregler behöver kompletteras eller ändras. Verket har aktivt deltagit i arbetet med en revidering av Finansinspektionens föreskrifter (2003:7) om information till livförsäkringstagare – ett arbete som endast syftar till att göra de ändringar som är nödvändiga för att anpassa föreskrifterna till de nya reglerna för tjänstepensionsinstitut och till FAL:s informationsregler. Verket har förståelse för att det av tidsskäl varit nödvändigt att begränsa arbetet på detta sätt, men framhåller vikten av att inspektionen fortsätter det nu påbörjade arbetet med syfte att åstadkomma en för konsumenterna mer lättillgänglig information om flytträtt.

Skälen för regeringens bedömning

Information innan försäkringen tecknas och i samband med flytt av denna

En förutsättning för att försäkringstagarna skall kunna göra välgrundade val är givetvis att försäkringsbolagen lämnar god information om vilka alternativ som står till buds. I 10 kap. 2 § i nya FAL regleras *försäkringsbolagets informationsskyldighet innan försäkring meddelas*. Där föreskrivs att försäkringsbolaget skall lämna information som underlättar kundens bedömning av försäkringsbehov och val av försäkring. Försäkringsbolaget är således skyldigt att lämna information om huruvida försäkringens värde får flyttas till annat försäkringsbolag (se prop. 2003/04:150 s. 488).

Om försäkringsbolaget inte lämnar föreskriven information kan marknadsrättsliga sanktioner tillgripas enligt marknadsföringslagen (1995:450), se 10 kap. 10 § FAL. En näringsidkare som vid sin marknadsföring låter bli att lämna information som är av särskild betydelse från konsumentsynpunkt får enligt 15 § marknadsföringslagen åläggas att lämna sådan information. I fall som inte är av större vikt får Konsumentombudsmannen meddela ett informationsföreläggande (21 § första stycket 2) och i andra fall väcka talan vid Marknadsdomstolen om åläggande att lämna informationen (38 §). Även den näringsidkare som berörs av marknadsföringen och en sammanslutning av konsumenter, näringsidkare eller löntagare är taleberättigade i dessa fall.

Av 1 kap. 1 a § andra stycket försäkringsrörelselagen (1982:713, FRL) följer bl.a. att information till livförsäkringstagare och de som erbjuds att teckna en sådan försäkring skall vara anpassad efter försäkringens art och

tydligt visa försäkringens villkor och värdeutveckling. I försäkringsrörelseförordningen (1982:790) bemyndigas Finansinspektionen att meddela närmare föreskrifter till denna bestämmelse. Enligt inspektionens föreskrifter (FFFS 2003: 7) om information till livförsäkringstagare skall det innan försäkringen tecknas lämnas information om i vilken mån försäkringen kan återköpas respektive försäkringssparandet flyttas till annan försäkring och försäkringsgivare eller inte. Om sådan möjlighet finns skall information lämnas om villkoren för detta (se bilagan till föreskriften).

I de nyss nämnda informationsföreskrifterna finns också krav på *information vid flyttning av försäkringssparande*.

Enligt denna gäller att det bolag *från* vilket flyttningen sker bör lämna information om att det tidigare försäkringsavtalet upphör och att kapitalet placeras i en ny försäkring med nytt avtalsinnehåll. I förekommande fall bör också lämnas uppgifter om eventuell särskild återbäringsgrupp med anledning av att försäkringen getts flyttningsrätt, vilket värde som kommer att flyttas och de eventuella avdrag för kostnader och värdejusteringar som kommer att göras på befintligt försäkringsvärde, uppgifter om att utfäst försäkringsbelopp och det aktuella riskskydd inklusive premiefrielseskydd som finns i gällande försäkringsavtal kan förändras, uppgifter om att befintlig utmättningsfrihet kan upphöra, uppgifter om att vid fondförsäkring kan möjligheten att välja placering förändras eller helt upphöra, tidpunkt när bolagets ansvar upphör samt vad som i övrigt kan bedömas vara betydelsefull information. Denna information bör enligt föreskrifterna även i tillämpliga delar lämnas vid information i samband med avtalets tecknande.

Det bolag *till* vilket flyttningen sker bör i förekommande fall beskriva klassificeringen av försäkringens värde och de konsekvenser detta kan få på förmånsrätten. Med klassificering menas uppdelning av värdet med avseende på försäkringsutfästelse och olika former av återbärning. Om hela värdet anses som premie för en utfästelse, behövs ingen beskrivning. Vad som i övrigt kan bedömas vara betydelsefull information skall enligt föreskrifterna anges med särskilt avseende på flyttningen.

Om bolaget inte har lämnat information om i vilken mån försäkringen kan återköpas eller flyttas enligt nu beskrivna bestämmelser får Finansinspektionen, enligt 19 kap. 11 § FRL, meddela beslut om anmärkning och förelägga bolaget eller styrelsen att vidta rättelse. Ett beslut om anmärkning får förenas med ett beslut om att bolaget skall betala en straffavgift. Eftersom de preciserade informationskraven om flytt i föreskrifterna däremot har utformats som rekommendationer, får de kraven i stället anses ge uttryck för god försäkringsstandard enligt 1 kap. 1 a § tredje stycket FRL. Informationsföreskrifterna är för övrigt under omarbetning med anledning av nya regler för försäkringsavtal och för tjänstepensionsinstitut – lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 2006. Vidare har Finansinspektionen, som Konsumentverket påpekat, påbörjat ett mer övergripande arbete som syftar till att åstadkomma en mer lättillgänglig information för försäkringstagaren.

Vad som nu sagts visar att det enligt gällande regler finns en omfattande skyldighet för försäkringsbolagen att lämna information om återköp och flytt av försäkringar. Till detta kommer den nya handlingsregeln som syftar till att få bolagen att vid avtalstidpunkten

klarlägga huruvida försäkringen kan återköpas eller inte och – om en sådan rätt bedöms föreligga – även de närmare villkoren för återköpsrätten (se avsnitt 6.1). Tillsyn över bestämmelsen kommer att utövas av Finansinspektionen.

Nu beskrivna regler får anses tillräckliga som ett effektivt informationspaket för att skapa förutsättningar för försäkringstagarna att kunna göra ett aktivt val mellan olika försäkringar.

Särskilt om förespeglingsförbudet

Informationen till försäkringstagarna har blivit allt viktigare efter den senaste försäkringsrörelsereformen, genom vilken försäkringsbolagen och försäkringstagarna fått en större frihet att själva besluta om avtalsvillkoren. Som framgått innebär ett traditionellt livförsäkringsavtal i ett icke-vinstutdelande försäkringsbolag att tilldelning av överskottet i allmänhet inte sker förrän i samband med varje löpande utbetalning från försäkringen. Osäkerheten om försäkringens slutliga värde kvarstår således fram till dessa tidpunkter.

För att säkerställa att försäkringstagaren får korrekt information om försäkringens värde infördes i samband med reformen ett förbud mot att i informationen till försäkringstagaren förespegla framtida återbäring som saknar grund i försäkringsavtalet (7 kap. 8 § FRL). Det finns dock ett behov av ytterligare information även under försäkringens löptid för att försäkringstagarna skall kunna bedöma exempelvis huruvida de bör öka sparandet för att säkerställa sin inkomst efter pensioneringen.

Ett problem är emellertid att preliminära överskottsvärden kommuniceras individuellt till försäkringstagarna, trots att dessa värden inte utgör någon säkerhet för framtida återbäring. Det kan ifrågasättas om detta i förenligt med förespeglingsförbudet. I vart fall står det inte i samklang med intentionerna bakom förbudet, eftersom detta skulle hindra att försäkringstagare förleds att förlita sig på uppgifter om återbäring som inte är reglerad i försäkringsavtalet. Däremot innebär förbudet inget hinder mot att lämna information om försäkringsbolagets ekonomiska situation, försäkringens andel av en förmögenhetsmassa i bolaget eller att med hjälp av illustrativa räkneexempel åskådliggöra kopplingen mellan framtida återbäring för försäkringstagaren och försäkringsbolagets ekonomiska situation.

När försäkringstagaren har rätt att återköpa sin försäkring uppstår en alternativ tidpunkt då försäkringen kan sättas ett ”slutligt” värde. Om försäkringsbolagen tillåts lämna information som ger försäkringstagarna obefogade förväntningar på värden – utöver avkastningen på det värde som får flyttas från bolaget – kan rörligheten på försäkringsmarknaden motverkas. För försäkringar som innehåller flytträtt kan förespeglingsförbudet mot denna bakgrund tolkas som ett förbud mot att kommunicera information som ger upphov till sådana förväntningar. Samtidigt bör alternativa värden kunna anges, under förutsättning att skillnaden mellan dessa förklaras.

Det kan konstateras att nu beskrivna problem ger upphov till frågor kring hur förespeglingsförbudet bör se ut i framtiden. Förbudet omfattas emellertid av direktiven för utredningen om ny associationsrätt för försäkringsföretag (Försäkringsföretagsutredningen [dir. 2003:125]) och

dessa överväganden bör därför lämpligen göras inom ramen för den utredningen.

6.3 Reglering av återköpsvärde och flyttavgift

Regeringens förslag: Vid återköp enligt 11 kap. 5 § FAL skall rätten till återbäring bestämmas enligt samma fördelning och principer som skulle ha gällt för försäkringen vid försäkringsfall, om inte en avvikelse är försvarlig med hänsyn till det kvarvarande försäkringstagarkollektivets rätt till återbäring eller försäkringsbolagets ekonomiska situation. Avgifterna skall bestämmas utifrån bolagets kostnader för återköp samt med hänsyn tagen till oavskrivna anskaffningskostnader.

Promemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. I promemorian föreslogs dock inte – när det gäller rätten till återbäring – någon avvikelse med hänsyn till det kvarvarande försäkringstagarkollektivets rätt och inte heller att hänsyn skall tas till oavskrivna anskaffningskostnader när avgifter skall bestämmas vid återköp.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har ingen erinran mot förslaget. *Finansinspektionen* godtar förslagets utgångspunkter, men ifrågasätter om lagtexten återspeglar förslagets intentioner. Inspektionen önskar därför ett förtydligande av lagtexten så att det av den uttryckligen framgår att det är tillåtet att justera den ackumulerade återbäringen vid negativ konsolidering samt att anskaffningskostnaderna får beaktas vid beräkningen av avgifterna. *Sveriges Försäkringsförbund* och *Svenska Aktuarieföreningen* motsätter sig förslaget och anser att det rimligen borde vara tillåtet med en fri prissättning på en fri marknad. Om återköpsvärde och flyttavgift skall regleras, instämmer de i Finansinspektionens begäran om förtydligande av lagtexten. *Aktuarieföreningen* anser att förslaget – utan de förtydliganden som nämnts – värnar om den enskilda försäkringstagarens kortsiktiga rätt i förhållande till kollektivet på ett sätt som kan uppmuntra till spekulation och sämre produkter.

Skälen för regeringens förslag: Som konstaterades i diskussionspromemorian är det inte önskvärt att forcera fram en rörlighet på försäkringsmarknaden genom att i lag reglera de närmare villkoren för återköp – en bedömning som remissinstanserna inte har haft några invändningar mot. För att uppnå optimal flexibilitet bör de närmare villkoren i stället regleras i försäkringsavtalet. På detta sätt säkerställs att återköp och flytt diskuteras vid avtalstillfället, samtidigt som konsumenten får en möjlighet att göra ett aktivt val i frågan. I diskussionspromemorian konstaterades emellertid att villkoren inte får utformas på ett sådant sätt att rörligheten på försäkringsmarknaden motverkas på ett omotiverat sätt. För att hindra en begränsning av rörligheten föreslogs därför i diskussionspromemorian att det i lag skall uppställas krav på att försäkringsbolagen skall erbjuda skäliga villkor vid återköp.

Det föreslagna kravet på skälighet har två sidor – avgifter och återköpsvärde skall vara skäliga för den som väljer att avbryta försäkringsavtalet, samtidigt som bolagets kostnader på grund av återköp inte får övervältras på de kvarvarande försäkringstagarna. En

försäkringstagare som väljer att flytta får således inte göra detta på kollektivets bekostnad.

Flertalet av de remissinstanser som svarade på diskussionspromemorian tillstyrkte att villkoren för återköp skall vara skäliga. Konkurrensverket instämde i det sammanhanget i att det är viktigt att villkoren för flytträtten utformas så att rörligheten på försäkringsmarknaden inte motverkas på ett omotiverat sätt, men anförde att det inte bör införas en skälighetskontroll på nytt sedan slopandet av skälighetsprincipen.

Avsikten med det förslag som lämnades i diskussionspromemorian var emellertid inte att återinföra skälighetsprincipen för vissa avtalsvillkor och – som Finansinspektionen förutsätter i sitt remissvar över diskussionspromemorian – inte heller att återinföra en priskontroll. En sådan ordning riskerar att likrikta produktutformningen och följaktligen leda till mindre valfrihet för konsumenterna.

Oskäliga avtalsvillkor

I den civilrättsliga och marknadsrättsliga regleringen finns bestämmelser om oskäliga avtalsvillkor. Enligt 36 § avtalslagen får avtalsvillkor – som varit föremål för en individuell förhandling – jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Om ett oskäligt avtalsvillkor har sådan betydelse för avtalet att det inte skäligen kan krävas att det i övrigt skall gälla med oförändrat innehåll, får avtalet jämkas även i annat hänseende eller i sin helhet lämnas utan avseende. Vid prövningen av om ett avtalsvillkor är oskäligt skall särskild hänsyn tas till behovet av skydd för den som i egenskap av konsument eller annars intar en underlägsen ställning i avtalsförhållandet.

Lagen (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden (avtalsvillkorlagen) innehåller både marknadsrättsliga och civilrättsliga bestämmelser. Lagen är tillämplig på avtalsvillkor som näringsidkare använder vid erbjudande av vara, tjänst eller andra nyttigheter till konsumenter – de civilrättsliga bestämmelserna skall dock tillämpas endast på villkor som inte har varit föremål för individuell förhandling.

Om ett villkor med hänsyn till pris och övriga omständigheter är oskäligt mot konsumenten, får Marknadsdomstolen förbjuda näringsidkaren att i framtiden använda samma eller väsentligt samma villkor. Detta gäller dock under förutsättning att förbudet är påkallat från allmän synpunkt eller annars ligger i konsumenternas eller konkurrenternas intresse. Ett förbud skall förenas med vite, om detta inte av särskilda skäl är obehövligt. En fråga om förbud tas upp av Marknadsdomstolen efter ansökan av Konsumentombudsmannen (KO). Om frågan om förbud inte är av större vikt får KO utfärda ett förbuds föreläggande gentemot den som antas ha använt ett oskäligt avtalsvillkor.

De civilrättsliga bestämmelserna i avtalsvillkorlagen tillämpas av allmän domstol och endast på sådana villkor som inte har varit föremål för individuella förhandlingar. Om ett sådant villkor har en oklar innebörd, skall det vid en tvist tolkas till konsumentens fördel. Vid denna

prövning gäller 36 § första stycket avtalslagen, dock med två begränsningar som framgår av 11 § avtalsvillkorlagen.

Sammanfattningsvis råder det parallellitet mellan den marknadsrättsliga och den civilrättsliga prövningen av oskäligen avtalsvillkor. Marknadsdomstolens prövning enligt avtalsvillkorlagen tar sikte på frågan om ett visst villkor är oskäligt mot konsumenterna som kollektiv och om det skall få användas i framtiden, medan de allmänna domstolarnas prövning enligt 36 § avtalslagen begränsas till frågan om ett avtalsvillkor – som redan har kommit till användning – är oskäligt i ett enskilt fall och rättsverkningarna av ett sådant förhållande.

En preciserad kontributionsprincip

Som nämnts syftar nu föreslagen reglering till att säkerställa att återköpsrätten får genomslag på marknaden. Avsikten med förslaget är att en försäkrings återköpsvärde och flyttavgift skall bestämmas utifrån en avvägning mellan samtliga försäkringstagares intresse. Hänsyn skall tas både till den försäkringstagare som önskar återköpa sin försäkring och de kvarvarande försäkringstagarna. Den bärande tanken är att en försäkringstagare vid återköp skall få det belopp som han eller hon är berättigad till, dvs. de värden i försäkringsbolaget som försäkringen gett upphov till med avdrag för de kostnader som återköpet tillfogar de övriga i försäkringstagarkollektivet. Den civilrättsliga och marknadsrättsliga lagstiftningen om oskäligen avtalsvillkor är emellertid ensidig i bemärkelsen att den endast beaktar den förfördelades situation. Regleringen kan visserligen vara betydelsefull för försäkringstagare i vissa situationer, men får anses otillräcklig i detta sammanhang.

Sveriges Försäkringsförbund och *Svenska Aktuari föreningen* har motsatt sig en reglering av återköpsvärde och flyttavgift och hävdar att det rimligen borde vara tillåtet med en fri prissättning på en fri marknad. Inte heller i dag kan emellertid ett försäkringsbolag prissätta återköp i strid med kontributionsprincipen – en princip som innebär att fördelningen av återbäringen till försäkringstagarna skall utgå från försäkringens bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestämmelser i försäkringsavtalet eller bolagsordningen. Vid fördelningen av återbäringen bör även hänsyn tas till sådana kostnader som uppkommit på grund av återköp. Prissättningen av återköp får inte heller strida mot den associationsrättsliga generalklausulen, dvs. otillbörligt gynna/missgynna en försäkringstagare till nackdel/fördel för en annan försäkringstagare. Kontributionsprincipen och generalklausulen gäller som övergripande princip såväl för det försäkringsbolag från vilket försäkringstagaren flyttar försäkringen som för det mottagande försäkringsbolaget.

Som nämnts i avsnitt 5.1.1 kan det – trots nu beskrivna regler – generellt sägas att erbjuden flytträtt i vissa fall är oskäligt kostsam för försäkringstagarna och att detta innebär ett hinder för rörligheten på livförsäkringsmarknaden. För att en försäkringstagare vid återköp skall få det belopp som han eller hon är berättigad till bör det införas en regel i vilken det preciseras hur återbäring och avgiftsuttag skall bestämmas. Som utvecklats i avsnitt 6.1 bör även denna bestämmelses omfång sammanfalla med den regel om rätt till återköp som finns i nya FAL.

Rätten till återbäring bör – som utgångspunkt – bestämmas enligt samma fördelning och principer som skulle ha gällt för försäkringen vid försäkringsfall för att på så sätt säkerställa att varken det kvarvarande försäkringstagarkollektivet eller den flyttande försäkringstagaren skall drabbas av särskilt för återköp utformade, ofördelaktiga återbäringsregler.

Vid vissa tidpunkter motsvaras emellertid inte de beräknade återbäringsräntorna av försäkringsbolagets tillgångsportfölj. För att en sådan temporär skillnad inte skall kunna utnyttjas vid flytt, bör det dock, som *Finansinspektionen*, *Sveriges Försäkringsförbund* och *Svenska Aktuarieföreningen* påtalat, av lagtexten framgå att det ges en möjlighet för bolaget att skydda det kvarvarande försäkringstagarkollektivets rätt till återbäring. På detta sätt ges en möjlighet att bl.a. justera den på försäkringen ackumulerade återbäringen om den kollektiva konsolideringen är negativ.

En tillfällig avvikelse från huvudregeln bör dessutom kunna medges om en sådan kan motiveras med hänsyn till försäkringsbolagets ekonomiska situation. Under de flesta förhållanden kommer återköp att påverka förutsättningarna för försäkringsbolagens kapitalförvaltning. Under extrema förhållanden kan återköp hota stabiliteten i enskilda institut. En stabilitetshotande situation kan till exempel uppkomma om ett mycket stort antal försäkringstagare samtidigt önskar utnyttja sin återköpsrätt – detta särskilt om försäkringarna utgör en betydande andel av ett försäkringsbolags totala verksamhet. Skulle dessutom nyteckningen under samma tidsperiod drastiskt minska förvärras givetvis situationen. Även om läget inte är direkt stabilitetshotande kan en avvikelse även vara motiverad i de fall försäkringsbolagets ekonomiska ställning riskerar försvagas så att kvarvarande försäkringstagares intressen kan bedömas vara allvarligt hotade.

I en återköpssituation bör avgifterna bestämmas utifrån bolagets kostnader för återköp. Utgångspunkten för kostnadsuttaget bör vara en självkostnadsprincip där den flyttande försäkringstagaren bär de kostnader – upplupna och administrativa – som uppkommer till följd av att en försäkring återköps. Det bör särskilt betonas att avgifter även bör tas ut för att täcka oavskrivna anskaffningskostnader – ett förtydligande som har efterfrågats av *Finansinspektionen*, *Sveriges Försäkringsförbund* och *Svenska Aktuarieföreningen*. Syftet är att det kvarvarande försäkringstagarkollektivet inte skall missgynnas till följd av att delar av kollektivet väljer att flytta sitt kapital. På samma sätt skall självkostnadsprincipen säkerställa att onödiga inlåsnings effekter förhindras eftersom försäkringstagaren bara kommer att debiteras för de kostnader som den faktiska flytten ger upphov till. Den sammantagna effekten av detta ligger i linje med utgångspunkten för fördelningen av rätten till återbäring, dvs. att ingen försäkringstagare – kvarvarande eller flyttande – skall missgynnas i en återköpssituation, samtidigt som en viss flexibilitet på försäkringsmarknaden säkerställs.

Tillsyn

För att hindra att försäkringsvillkoren för återköp utformas så att rörligheten på försäkringsmarknaden motverkas krävs även tillsyn av

villkoren i denna del. Det bör åligga främst Finansinspektionen att inom ramen för sin tillsynsverksamhet vid behov ingripa mot oskäligen villkor. Tillsynen måste dock tillämpas med försiktighet så att den inte får en karaktär av prisreglering.

Finansinspektionen har till uppgift att tillsammans med Konsumentverket utöva tillsyn med avseende på konsumentskyddet på försäkringsområdet, liksom över att de civilrättsliga bestämmelser som reglerar avtalsförhållandet mellan försäkringsgivare och försäkringstagare följs. Myndigheterna besvarar frågor från konsumenter, men prövar inte enskilda tvister. Detta sker i stället i de allmänna domstolarna eller i Allmänna reklamationsnämnden. För det fall avtalsvillkoren bedöms som "oskäligen" kan de givetvis jämkas/undanröjas av de allmänna domstolarna i det enskilda fallet eller förbjudas av Marknadsdomstolen för framtiden.

Flera viktiga aspekter faller inom ramen för Konsumentverkets tillsyn, såsom att bevaka avtalsvillkor och marknadsföring. Finansinspektionens tillsyn bör i första hand koncentreras till frågor om överskottshantering och hur villkoren påverkar ett försäkringsbolags stabilitet, likviditet och riskkontroll samt att försäkringstagarna får korrekt och relevant information.

6.4 Flytträtt mellan individuellt pensionssparande och försäkring

Regeringens bedömning: En flytträtt mellan individuellt pensionssparande och försäkring bör för närvarande inte införas.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna har ingen erinran mot förslaget. *Sveriges Riksbank, Konsumentverket, Konkurrensverket, Premiépensionsmyndigheten, Svenska försäkringsmäklares förening, TCO, SACO, Fondbolagens förening* och *Sveriges Aktiesparares Riksförbund* vill få till stånd en reglering om flytträtt mellan IPS och försäkring, men flertalet av dessa har dock förståelse för att ett sådant förslag inte kan lämnas nu.

Skälen för regeringens bedömning: En flytträtt mellan IPS och pensionsförsäkring utan skattekonsekvenser diskuterades i samband med den senaste försäkringsrörelsereformen. Något förslag om sådan flytträtt lämnades emellertid inte. Finansmarknadsutredningen anförde härefter i sitt betänkande *Finanssektorns framtid* (SOU 2000:11 s. 234) att den begränsade möjligheten att flytta mellan olika former av pensionssparande skapar inlåsnings effekter som är skadliga för konkurrensen. En flytträtt mellan IPS och försäkring har således utifrån denna utgångspunkt ansetts önskvärd. De skäl som hittills anförts mot att införa en sådan flytträtt har varit att det krävs ytterligare utredningsinsatser kring olika civilrättsliga frågor såsom spararens förhållande till sina borgenärer.

Eftersom IPS inte innehåller några försäkringsmoment ligger det i sakens natur att det inte kan bli fråga om att flytta annat än värdet av IPS-avtalet, dvs. det som finns på spararens konto hos pensionssparinstitutet. Att fastställa värdet av det som finns på pensionssparkontot föranleder därvid inga problem. Avsaknaden av de särskilda komplikationer förknippade med återköp av försäkring avseende bl.a. produktutformning och valfrihet innebär att denna rätt av konkurrensskäl bör regleras i lag, i likhet med vad som redan i dag gäller avseende en sparares rätt att flytta värdet av pensionssparavtal mellan IPS-institut. Några näringsrättsliga invändningar mot en utvidgning av flytträtten för IPS bedöms således inte föreligga och har heller inte framförts i tidigare sammanhang.

Således bedöms, i likhet med flertalet remissinstanser, att en utvidgning av flyttmöjligheterna för IPS till att även omfatta flytt till en försäkring är önskvärd av konkurrensskäl.

En betydande skillnad mellan IPS och pensionsförsäkring är dock att en arbetsgivares pensionsutfästelse inte får tryggas genom IPS. Införs flytträtt mellan pensionsförsäkring och IPS kan det uppkomma risk för att försäkringstagaren flyttar försäkringsvärde som inbetalats av dennes arbetsgivare till en privat pensionsförsäkring, eftersom gränsen mellan en sådan försäkring och tjänstepensionsförsäkring är otydlig. Arbetsgivarens pensionsutfästelse kan därigenom komma att tryggas genom IPS, vilket inte är tillåtet. Pensionskatteutredningen (dir. 2004:99) har dock i uppdrag att utreda om IPS bör öppnas också för tjänstepension.

Som nämnts är det angeläget att av konkurrensskäl utvidga flyttmöjligheterna för IPS till att även omfatta flytt till försäkring. Övervägande skäl talar emellertid för att en flytträtt av pensionssparande mellan IPS och försäkring för närvarande inte bör införas.

6.5 Tillämpningsområde

Regeringens förslag: De föreslagna reglerna skall endast gälla för nya försäkringsavtal. Reglerna om medverkan vid flytt skall dock tillämpas på sådana befintliga avtal som redan i dag erbjuder en rätt till återköp eller flytt eller där återköpsrätt finns enligt försäkringsavtalslagen.

Promemorians förslag: Överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flertalet av remissinstanser har ingen erinran mot förslaget. *Konkurrensverket* anser att det bör övervägas om inte regleringen även skall omfatta befintliga avtal. *Konsumentverket* hävdar att man inte bör ge reglerna en retroaktiv verkan, om man vid en samlad bedömning finner att de negativa konsekvenserna för konsumenterna av en sådan lösning överväger fördelarna. *Svenska försäkringsmäklares förening*, *Aktiespararna*, *SACO*, *PTK* och *Grupptalan mot SalusAnsvar* framhåller att en flytträtt bör införas för både nya och gamla försäkringsavtal.

Skälen för regeringens förslag

Befintliga försäkringsavtal m.m.

Återköpsregeln i nya FAL är inte tillämplig på äldre försäkringsavtal, om de inte förnyas efter lagens ikraftträdande.

Effekten av nu föreslagen reglering blir mer begränsad om tillämpligheten inskränks till avtal som tecknats efter det att lagstiftningen trätt i kraft. Det mest effektiva sättet att åstadkomma en likabehandling av försäkringsbolag och försäkringstagare skulle därför, som flera remissinstanser föreslagit, vara att göra såväl återköpsregeln i FAL som den föreslagna, kompletterande regleringen i FRL tillämplig på samtliga avtal, dvs. även på äldre försäkringsavtal.

I svensk rätt föreligger visserligen inte något allmänt förbud mot retroaktiv lagstiftning vid sidan av de straffrättsliga och skatterättsliga områdena. Det har dock i flera sammanhang uttalats att försiktighet är påkallad när det gäller att införa regler med retroaktiv verkan och att sådan lagstiftning som huvudregel bör undvikas på det förmögenhetsrättsliga området, om inte tungt vägande skäl motiverar avsteg från den grundsatsen. Lagstiftaren har därför att noggrant pröva sådana frågor och sträva efter den lösning på problemen som bäst tillgodoser såväl den enskildes rättsskydd som det samhällsintresse som kan vara skäl för ett avsteg från huvudregeln (se SOU 1975:75 s. 158 f. samt KU 1974:60; jfr även prop. 2003/04:5). De principerna bör vara vägledande även i det aktuella fallet.

Som skäl för en retroaktiv tillämpning i detta fall kan hävdas att det ur konsumentsynpunkt är av vikt att försäkringstagare med redan gällande avtal erbjuds samma valfrihet som vid nyteckning; särskilt som det är fråga om långa avtalstider och det annars skulle ta en avsevärd tid innan förändringarna slår igenom. Mot detta måste dock ställas båda parter berättigade intresse av att förutsättningarna för ingångna avtal inte rubbas. En obligatorisk, retroaktiv återköpsrätt för alla försäkringar är

oförenlig med den avtalsfrihet som råder på den svenska försäkringsmarknaden.

Flertalet av befintliga försäkringsavtal bygger dessutom på en överenskommelse mellan en försäkringstagare och övriga försäkringstagare i kollektivet, företrädda av försäkringsbolaget. Att i efterhand gå in och ensidigt förändra villkoren är farofyllt eftersom förmögenhetsfördelningen inom kollektivet påverkas, samtidigt som förutsättningarna för avtalet kan rubbas. Det är inte önskvärt att staten – genom retroaktiv lagstiftning – orsakar orättvisor inom försäkringstagarkollektiv.

Hänsyn bör även tas till att samtliga befintliga försäkringstagare inom traditionell livförsäkring inte nödvändigtvis efterfrågar en produkt med möjlighet till återköp, med de negativa följder för bl.a. avkastningen som ett sådant villkor kan medföra. En retroaktiv rätt till återköp strider även mot en sådan princip om valfrihet.

Sammantaget bedöms – i linje med vad som sagts i motiven till den nya FAL och av flertalet remissinstanser – en retroaktiv tillämpning av återköpsregeln därför inte som lämplig. Om en rätt till återköp redan i dag stadgas enligt avtalet får läget dock anses vara annorlunda. Att det uppställs vissa handlingsregler för bolagen om hur återköpsrätten skall utövas behöver inte i sig leda till att förutsättningarna för avtalet rubbas. Av det skälet, och med hänsyn till konsumentintresset, bör därför nu föreslagen kompletterade lagstiftning om medverkan vid flytt ges en retroaktiv tillämpning avseende sådana befintliga avtal som redan i dag erbjuder en rätt till återköp. Detsamma bör gälla för de försäkringsavtal som har ingåtts under år 2006 och där rätt till återköp finns enligt 11 kap. 5 § FAL.

Av avsnitt 6.4 framgår att något förslag om att införa en flytträtt mellan individuellt pensionssparande och försäkring inte läggs fram i det förevarande lagstiftningsärendet. Detta innebär givetvis att frågan huruvida *befintliga pensionssparavtal* skall omfattas inte är aktuell i detta sammanhang.

7 Ekonomiska konsekvenser

Som framgått innebär de föreliggande förslagen en kompletterande reglering avseende livförsäkringar med sparmoment som är av den arten att ett återköp är möjligt enligt de civilrättsliga bestämmelserna. För denna kategori försäkringar måste det alltid framgå av avtalet om försäkringens värde får återköpas. Försäkringsbolagen åläggs också att vid avtalstillfället lämna sådan särskild information om innebörden av återköp och flytträtt att försäkringstagaren kan göra ett välgrundat val. Återköpsvärde och avgifter vid återköpet regleras; samtidigt åläggs försäkringsbolagen att medverka till flytten.

Förslagen syftar till att effektivisera den lagfästa återköpsrätt som infördes den 1 januari 2006 för vissa försäkringar genom den nya FAL. Denna effektivisering bör leda till ett starkare konsumentskydd och även till ett visst mått av ökad konkurrens genom att rörligheten stimuleras; något som bör gynna försäkringsmarknaden som helhet.

7.1 Berörda myndigheter

De myndigheter som berörs av regeländringarna är i första hand Konsumentverket och Finansinspektionen.

Konsumentverket berörs inte direkt av regeländringarna utan kommer främst att påverkas genom sitt samarbete med Finansinspektionen. Några budgetkonsekvenser för myndigheten av nu föreslagna lagstiftning kommer därför sannolikt inte att uppkomma.

För Finansinspektionens del kommer de näringsrättsliga förändringarna av regelverket att innebära ett visst ökat tillsynsarbete. Inspektionen skall för det första utöva tillsyn över att återköpsrätten och villkoren för denna framgår av avtalet samt därutöver att bolagen följer reglerna om medverkan vid flytt. Detta arbete – som ligger helt i linje med nuvarande tillsynsarbete – kan dock inte anses som betungande och förutses därför få endast obetydliga konsekvenser för Finansinspektionen i myndighetens dagliga verksamhet.

De krav på tillsyn över värde och avgifter vid återköp av försäkringar som de nya reglerna ställer upp bedöms däremot vara resurskrävande i viss utsträckning. Hur betungande denna nya arbetsuppgift kommer att vara är dock svårt att förutse. Eventuella merkostnader för staten till följd av förslagen skall dock rymmas inom befintliga budgetramar.

7.2 Försäkringsföretagen

Återköpsrätten innebär i sig en förändring av försäkringsprodukten – en förändring som kommer att påverka både prissättningen av produkten och hur ett bolag måste agera för att kunna uppfylla sina åtaganden. Förekomsten av en sådan rätt innebär sannolikt att försäkringsbolagen till viss del kommer att placeras i mer likvida tillgångar. Att hålla sådana tillgångar kan i sin tur påverka avkastningsmöjligheterna för de försäkringsprodukter som är av återköpbar art; i vilken utsträckning beror dock på hur vanligt det blir att återköpsrätten utnyttjas.

Det bör dock betonas att de förslag som lämnas i lagrådsremissen inte innebär att rätten till återköp av försäkring utvidgas eller att det införs någon allomfattande, lagstadgad flytträtt. Lagrådsremissens förslag är som framgått i stället att bedömas som komplement till de regler om återköp som nyligen infördes genom den nya FAL. Följden blir att de placerings- och rörelsemässiga konsekvenserna av förslagen bör vara tämligen begränsade.

De krav som införs på hur återköpsvärde och avgiftsuttaget skall utformas bör inte heller påverka försäkringsföretagen i någon större utsträckning, eftersom reglerna är utformade på ett sådant sätt att de försäkringstagare som utnyttjar återköpsrätten skall bära sina egna kostnader.

Att bolagen medverkar vid flytt torde vara naturlig del i verksamheten. Detsamma gäller regleringen av återköpsrätten i avtalen. Därmed bör inte dessa handlingsregler innebära några direkta merkostnader för bolagen.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i försäkringsrörelselagen (1982:713)

7 kap.

19 a §

Paragrafen är ny. Enligt 11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen (2005:104, FAL) har försäkringstagaren rätt, om inte annat följer av försäkringens art eller inkomstskattelagen (1999:1229, IL), att få försäkringen återköpt. Försäkringstagaren tillförsäkras härigenom en lagstadgad återköpsrätt, oavsett vad som framgår av försäkringsavtalet.

Det kan emellertid vara svårt för försäkringstagaren att bedöma om en försäkring är av sådan art att denna kan återköpas och om rätt till återköp finns enligt IL. Det är därför av vikt att rätten till återköp klargörs vid avtalstillfället. För att uppnå detta syfte införs en ny handlingsregel för försäkringsbolagen som stadgar att försäkringsbolaget skall se till att det av försäkringsavtalet framgår om rätt till återköp finns och de närmare villkoren för återköpet. På detta sätt skapas förutsättningar för den enskilde försäkringstagaren att göra ett aktivt val mellan olika försäkringsprodukter.

Härigenom åläggs försäkringsbolaget att utforma sina försäkringsprodukter så att det utan svårigheter kan bedömas om försäkringen är av sådan art att denna kan återköpas och om det finns några skatterättsliga hinder mot återköpet. Bolagets bedömning av återköpsrätten innebär dock givetvis inte någon inskränkning i den lagstadgade återköpsrätt som gäller enligt 11 kap. 5 § FAL. För det fall bolaget bedömt att försäkringen inte kan återköpas, men försäkringstagaren trots detta framställer ett sådant önskemål, får den lagstadgade återköpsrätten ytterst prövas av domstol.

Det får ankomma på Finansinspektionen att utöva tillsyn över handlingsregeln för att säkerställa att bolagen alltid reglerar rätten till återköp i försäkringsavtalen. Av naturliga skäl innebär regeln däremot inte att inspektionen skall göra någon förhandsprövning av den lagstadgade återköpsrättens omfattning.

19 b §

I en ny paragraf införs en skyldighet för försäkringsbolaget att medverka vid en flytt, exempelvis genom att överföra försäkringstagarens tillgodohavande och de uppgifter som behövs till det nya bolaget. Det är av vikt att det mottagande bolaget får tillräckliga uppgifter exempelvis om vem som är försäkrad respektive försäkringstagare hos det avgivande bolaget och om det är fråga om en pensionsförsäkring eller inte. Uppgifterna bör anpassas efter behovet i det enskilda fallet. Medverkan skall ske utan onödig fördröjning.

Eftersom bestämmelsen riktar sig till bolaget, kan den inte åberopas av enskilda försäkringstagare. Det ankommer på Finansinspektionen att utöva tillsyn över att regeln följs av bolagen.

12 kap.

6 §

I paragrafens första stycke slås sedan tidigare fast att den s.k. kontributionsprincipen skall gälla vid fördelningen när bolaget gottskriver återbäring, om inte annat är angivet i avtalet eller i bolagsordningen. Principen innebär att fördelningen av överskottet i största möjliga mån skall baseras på de enskilda försäkringstagarnas bidrag till detta.

Kontributionsprincipen riktar sig mot försäkringsbolaget och kan därför inte återopas av enskilda försäkringstagare.

I ett *nytt andra stycke* införs en bestämmelse där det preciseras hur återbäring och avgiftsuttag bör bestämmas vid återköp enligt 11 kap. 5 § FAL.

I den *första punkten* läggs fast att bolagen – som utgångspunkt – skall använda sig av samma principer när rätten till återbäring skall bestämmas vid återköp som skulle ha gällt för försäkringen vid försäkringsfall. Syftet med detta är att balansen mellan det kvarvarande försäkringstagarkollektivet och den flyttande försäkringstagarens ekonomiska situation i princip inte skall rubbas av om kapital utbetalas till följd av ett återköp eller om försäkringstagaren stannar kvar i bolaget till förfall. Detta innebär att bolaget vid beräkning av återköpsvärdet bör göra en bedömning av hur situationen skulle se ut, både för försäkringstagaren och för kollektivet, om försäkringen fick löpa tiden ut.

Vid vissa tidpunkter – exempelvis efter en tids börsnedgång – motsvaras beräknade återbäringsräntor inte av den tillgångsportfölj som bolagen har. För att undvika att en sådan temporär skillnad mellan innehaven och antagna återbäringsräntor skall kunna utnyttjas vid flytt, klargörs genom en undantagsregel i *punkt 1 a* att bolagen har rätt att göra en justering för hur den kollektiva konsolideringen i en sådan situation ser ut. Enligt gängse försäkringsprinciper görs inte någon justering för sådana skillnader vid enskilda försäkringsfall, dock förekommer s.k. momentana reallokeringar där delar av det uppskattade återbäringskapitalet skrivs ner; en reallokering träffar emellertid hela det berörda försäkringskollektivet. Denna avvikelse från huvudprincipen är i stället ämnad att möjliggöra justeringar i enskilda fall. Undantagsregeln ger endast utrymme för nedskrivning av återbäringen när frånvaron av en sådan skulle innebära en inskränkning i det övriga kollektivets rätt till återbäring, exempelvis när den kollektiva konsolideringen är negativ.

I *punkt 1 b* ges ytterligare en möjlighet till undantag från huvudprincipen om det är försvarligt med hänsyn till försäkringsbolagets ekonomiska situation (se även avsnitt 6.3). Sådana avsteg skall dock endast få göras i undantagsfall, nämligen när försäkringsbolagets solvenssituation är sådan att dess försäkringsåtaganden gentemot det övriga kollektivet riskeras till följd av att försäkringar återköps. Utgångspunkten för bedömningen av när undantagsregeln är tillämplig bör vara när kapitalbasen inte längre motsvarar de solvensmarginalkrav som ställs enligt 7 kap. En helhetsbedömning av bolagets situation bör dock göras; en bedömning som kan innebära att det i vissa fall är lämpligt att göra avsteg från denna utgångspunkt. Exempelvis kan försäkringstagare med försäkringar i bolag som är särskilt välmatchade

mellan placeringstillgångar och skulder tillåtas flytta med sin återbäring även vid en lägre kapitalbasnivå. Motsatsvis bör försäkringstagare i andra mindre välmåttade bolag i vissa fall inte tillåtas flytta återbäringen trots att nivån på kapitalbasen överstiger solvenskraven.

Den *andra punkten* reglerar hur avgiftsuttaget skall bestämmas i en återköpsituation. Där slås fast att bolagen skall utgå från en självkostnadsprincip som får anses omfatta såväl administrativa kostnader som initialkostnader som ännu inte skrivits av. Detta ligger i linje med det underliggande syftet med denna nya regel, nämligen att vare sig försäkringstagarkollektivet eller den enskilde skall missgynnas vid ett återköp. Bestämmelsen skall dock inte ses som ett hinder mot att använda schablonavgifter baserade på förväntade kostnader för återköp inom försäkringsbestånden. De administrativa kostnaderna skall likväl kunna motiveras med hänsyn till tidigare kostnader och motsvara vad som rimligen kan anses vara kostnader som uppkommer och realiserar till följd av att en försäkring återköps och flyttas. De kostnader som uppkommer för att en försäkring är återköpsbar får däremot i normalfallet anses vara beaktade vid premiesättningen.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

För att ge försäkringsbolagen en rimlig övergångstid bör de föreslagna bestämmelserna träda i kraft först den 1 januari 2007. Nu föreslagna kompletterande lagstiftning om medverkan vid flytt bör ges en retroaktiv tillämpning avseende sådana befintliga avtal som erbjuder en rätt till återköp eller där en sådan rätt finns enligt 11 kap. 5 § FAL.

Remissinstanser som yttrat sig över promemorian om flytträtt för försäkringssparande

Sveriges riksbank, Kommerskollegium, Finansinspektionen, Riksgäldskontoret, Konsumentverket, Konkurrensverket, Skatteverket, Premiepensionsmyndigheten, Allmänna reklamationsnämnden, Försäkringsföretagsutredningen, Sveriges Försäkringsförbund, AFA, Försäkringsjuridiska föreningen, Svenska försäkringsmäklares förening, Svenska Aktuarienämnden, Tjänstepensionsförbundet, Svenska Bankföreningen, Fondbolagens förening, Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges Aktiesparares Riksförbund, Tjänstemännens Centralorganisation, Sveriges Akademikers Centralorganisation, Landsorganisationen i Sverige, PTK, SIRP, Grupptalan mot SalusAnsvar och Försäkringsmatematik AB.

Promemorians lagförslag

Förslag till lag om ändring i försäkringsrörelselagen (1982:713)

Härigenom föreskrivs i fråga om försäkringsrörelselagen (1982:713)
dels att 12 kap. 6 § skall ha följande lydelse,
dels att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 7 kap. 19 a och
19 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap

19 a §

*Om rätt till återköp enligt
11 kap. 5 § försäkringsavtalslagen
(2005:104) finns för försäkrings-
tagaren, skall detta och de
närmare villkoren för återköpet
framgå av försäkringsavtalet.*

19 b §

*Om en försäkringstagare som
har rätt till återköp enligt 11 kap.
5 § försäkringsavtalslagen
(2005:104) vill flytta försäkring-
ens värde till ett annat
försäkringsbolag, är det försäk-
ringsbolag från vilket värdet
flyttas skyldigt att överföra detta
och erforderliga handlingar till
det andra bolaget.*

12 kap.

6 §

Livförsäkringsbolag skall gottskriva återbäring till försäkringstagarna
och andra ersättningsberättigade med en fördelning som utgår från
försäkringens bidrag till överskottet, om inte annat följer av bestäm-
melser i försäkringsavtalet eller bolagsordningen.

*Vid återköp enligt 11 kap. 5 §
försäkringsavtalslagen (2005:104)
skall*

*1. rätten till återbäring
bestämmas enligt samma fördel-
ning och principer som skulle ha
gällt för försäkringen vid försäk-
ringsfall, om inte en avvikelse är
försvarlig med hänsyn till
försäkringsbolagets ekonomiska*

situation, och

*2. avgifter bestämmas utifrån
bolagets kostnader för återköp.*

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007 och tillämpas på försäkringsavtal som har ingåtts eller förnyats efter ikraftträdandet.

2. Bestämmelserna i 7 kap. 19 b § tillämpas även på försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet, om rätt till återköp har avtalats.

Promemorians sammanfattning

I denna promemoria, som har utarbetats inom Finansdepartementet, behandlas frågor som har samband med möjligheterna att återköpa och flytta livförsäkringar.

Frågan om en lagstadgad flytträtt för livförsäkringar har behandlats i flera sammanhang. I samband med 1999 års försäkringsrörelsereform ändrades reglerna så att en frivillig flytträtt utan skattekonsekvenser möjliggjordes avseende pensionsförsäkringar. I övrigt regleras återköps- och flyttmöjligheter enbart i försäkringsavtalet.

Nu, ett antal år efter reformen, kan det konstateras att vissa bolag hittills har avstått från att erbjuda pensionsförsäkringar med flytträtt. I de fall flytträtt medges varierar villkoren stort mellan bolagen. Att utvärdera olika erbjudanden har visat sig vara komplicerat eftersom konsekvenserna i form av verkliga kostnader för flytt är svåra att överblicka. Generellt kan emellertid sägas att erbjuden flytträtt i många fall är oskäligt kostsam för försäkringstagarna. Det finns således fortfarande hinder för rörligheten på försäkringsmarknaden.

De senare årens händelser på livförsäkringsmarknaden har också inneburit att frågan om inlåsning av pensionssparkapital har fått en ny aktualitet. Förtroendekrisen för försäkringsbranschen har satt frågan om försäkringstagarnas inflytande över verksamheten i fokus. För att öka konkurrensen på försäkringsmarknaden och vidga valmöjligheterna för spararna bör därför en lagfäst flytträtt för försäkrings sparande införas.

Den civilrättsliga regleringen av möjligheten att flytta en försäkring finns i försäkringsavtalslagen (FAL) och dess bestämmelser om rätt till återköp. I den nya FAL – som kommer att träda i kraft den 1 januari 2006 – föreslås att denna rätt vidgas, vilket kommer att stärka försäkringstagarnas ställning betydligt beträffande möjligheten att återköpa eller flytta en försäkrings värde. Den nya regleringen säkerställer en ovillkorlig rätt till återköp, oavsett vad som framgår av avtalet, om inte annat följer av försäkringens art eller av skattelagstiftningen. Bestämmelserna reglerar förhållandet mellan parterna, dvs. berörda försäkringsbolag och försäkringstagare. I denna promemoria övervägs huruvida denna reglering, för att få bättre genomslag, kan behöva kompletteras med regler av näringsrättslig art.

I promemorian föreslås en sådan kompletterande reglering för *livförsäkringar med sparmoment* som är av den arten att ett återköp är möjligt enligt de civilrättsliga bestämmelserna. Enligt förslaget måste det för denna kategori försäkringar alltid framgå av avtalet om det bedöms att försäkringens värde får återköpas eller flyttas till en annan försäkring. Försäkringsbolagen åläggs också att vid avtalstillfället lämna sådan särskild information om innebörden av återköp och flytträtt att försäkringstagaren kan göra ett välgrundat val.

Eftersom förslaget innebär att frågan om återköp och flytt diskuteras vid avtalstillfället, får konsumenten möjlighet att göra ett aktivt val mellan försäkring med eller utan sådan rätt – samtidigt som försäkringsbolagen inte hindras från att även fortsättningsvis erbjuda livförsäkringar med sparmoment av båda slagen. Produktutbudet riskerar

således inte att hämmas av reformen, vilket gynnar både konsumenterna och bolagen.

De närmare villkoren för flytträtten bör även fortsättningsvis regleras i försäkringsavtalen. Att villkoren inte får vara oskäligen följande av den civilrättsliga och marknadsrättsliga regleringen. Finansinspektionen och Konsumentverket har att inom ramen för sin tillsyn övervaka dessa villkor. För att uppnå syftet med reformen bör dock denna reglering kompletteras med en näringsrättslig regel som innebär att vid återköp, rätten till återbäring skall bestämmas enligt samma fördelning och principer som skulle ha gällt för försäkringen vid försäkringsfall – om inte en avvikelse är försvarlig med hänsyn till försäkringsbolagets ekonomiska situation – och avgifter bestämmas utifrån bolagets kostnader för detta. Tillsynen över den i detta avseende preciserade kontributionsprincipen skall utövas av Finansinspektionen. Om en försäkringstagare väljer att flytta sitt kapital bör det vidare införas en skyldighet för bolagen att medverka till genomförandet av flytten.